

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

(πρώην Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής – Μεσολόγγι)

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***«ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ»***

ΑΘΗΝΑ ΧΑΤΖΑΡΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΠΑΤΤΑΚΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ, 2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στα πλαίσια των σπουδών μας στο τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής εκπονήθηκε πτυχιακή εργασία με θέμα: «Αστικού Δικαίου Διατάξεις για την προστασία του Περιβάλλοντος».

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στην επιβλέπουσα της πτυχιακής μας εργασίας για την πολύτιμη καθοδήγηση της η οποία υπήρξε υποστηρικτική για την διεκπεραίωση των σπουδών μας, κα Χατζοπούλου.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μου και τους φίλους μας για την στήριξη που μας προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μας.

Διατάξεις του Αστικού Δικαίου για το Περιβάλλον

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
1. Ορισμός του Περιβάλλοντος. Οικοσυστήματα, Υδροβιότοποι. Θεμελιώδεις Έννοιες-Ζητήματα Ορολογίας	7
2. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο για την Προστασία του Περιβάλλοντος	14
2.1. Εννοιολογικά Ζητήματα	15
2.2. Η Διφορούμενη Συνθήκη των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή	17
2.3. Περιβαλλοντική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Στόχοι-Συνθήκες Διαμόρφωση Περιβαλλοντικής Πολιτικής.....	23
3. Προβλέψεις του Έλληνα Νομοθέτη για την Προστασία του Περιβάλλοντος	26
3.1. Εισαγωγή	26
3.2. Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Δημόσιο Δίκαιο	31
3.3. Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Ιδιωτικό Δίκαιο.....	32
3.4. Προστασία Δικαίου κατά την Προσβολή: Νομολογία.....	52
3.5. Λοιπές Διατάξεις του Ιδιωτικού Δικαίου περί της Προστασίας του Περιβάλλοντος.....	53
3.6 Η Διάταξη του άρθρου 29 ν. 1650/1986	56
3.7 Άρθρο 6ο του Δασικού Κώδικα	57
Συμπεράσματα	59
Βιβλιογραφία	60

Περίληψη

Η επιδεινούμενη κλιματική αλλαγή, η αδυναμία οριοθέτησης των περιβαλλοντικών ζητήματος καθιστούν την οντότητα του περιβάλλοντος και της περιβαλλοντικής προστασίας, ιδιάζοντας νομικού ενδιαφέροντος. Αυτό συμβαίνει καθώς η ακεραιότητα του φυσικού περιβάλλοντος επιδρά άμεσα ή έμμεσα, θεμελιώδη ανθρώπινα αγαθά, όπως είναι η ζωή, η τιμή, η υγεία.

Το Διεθνές Δίκαιο, συνιστώντας ούτως ή άλλως πηγή δικαίου ανώτερη στην ιεραρχιών των κανόνων δικαίου, σε σχέση με το εθνικό δίκαιο προβλέπει μεριμνά και θεσπίζει τη νομοθεσία η οποία θα οδηγεί στη βιώσιμη ανάπτυξη, την εναρμόνιση της ανθρώπινης δραστηριότητας με τον σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος και η οποία θέτει ως προτεραιότητα την περιστολή των περιβαλλοντικών καταστροφών και της επιδείνωσης του κλίματος του πλανήτη.

Λέξεις-Κλειδιά: περιβάλλον, νομοθεσία, φυσικό περιβάλλον, δίκαιο

Abstract

The aggravating climate change, the impossibility of setting boundaries on environmental degradation, add particular interest to the entity of environment and environmental protection. This happens as the integrity of the natural environment directly or indirectly impacts fundamental human rights, such as life, dignity and health. The International Law, being a de facto superior source of law as compared to the national law within the hierarchy of sources of law, provisions and shall ensure that, the legislation established should lead to sustainable development, harmonization of human activity and respect towards the natural environment and prioritizes the containment of environmental damage and overall climate degradation.

Key words: environment, legislation, natural environment, law.

Εισαγωγή

Η διαμόρφωση κοινής σε επίπεδο όχι μόνο κοινοτικό, αλλά διεθνές, περιβαλλοντικής πολιτικής, φαίνεται να καθιερώνεται με προτεραιότητα την ομοιομορφία και τη δυνατότητα παρακολούθησης του δικαίου από το σύνολο των συμβαλλόμενων μερών.

Η έννοια του περιβάλλοντος είναι πολυμορφική και διαπερνά ποικίλους τομείς της υπόστασης και της δραστηριότητας του ανθρώπου, καθώς και της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Όπως πληροφορούμαστε από τον Γεωργιάδη την ανθρώπινη συμπεριφορά επηρεάζει και η ηθική. Ηθική είναι οι αντιλήψεις για το τι είναι αγαθό (καλό) [...] Σε αρκετές περιπτώσεις, ιδίως όταν οι κανόνες αναφέρονται σε θεμελιώδη ανθρώπινα αγαθά (ζωή, τιμή, ιδιοκτησία), το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου και το περιεχόμενο των κανόνων της ηθικής ταυτίζονται. Ωστόσο, μεταξύ δικαίου και ηθικής υπάρχουν διαφορές που αφορούν κυρίως τον σκοπό, την προέλευση, το περιεχόμενο τις κυρώσεις.

Η επαγρύπνηση και η μέριμνα του δικαίου για την προστασία του περιβάλλοντος αφορμάται από τις θεμελιώδεις αρχές της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της υγείας, της ασφάλειας και έχουν αποτελέσει συν τω χρόνω αυταπόδεικτες αναγκαιότητες του δικαίου, τόσο το εθνικού όσο και του ευρωπαϊκού νομοθέτη.

1.Ορισμός του Περιβάλλοντος. Οικοσυστήματα, Υδροβιότοποι. Θεμελιώδεις Έννοιες-Ζητήματα Ορολογίας

Ο ορισμός «περιβάλλον» είναι ευρύς και πολυπαραγοντικός. Όταν γίνεται λόγος για το περιβάλλον, εννοούμε το *«σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων που αλληλεπιδρώνοντας, επηρεάζουν την ποιότητα της ζωής, την ανάπτυξη της κοινωνίας και την οικολογική ισορροπία» συλλήβδην.*

Επιμέρους επεξήγηση της έννοιας της οικολογικής ισορροπίας πραγματοποιείται σε μεταγενέστερο τμήμα της εργασίας.

Ειδικότερα, το περιβάλλον αποτελούν το έδαφος, το υπέδαφος, τα υπόγεια και επιφανειακά ύδατα, οι ωκεανοί, ο αέρας, η χλωρίδα και η πανίδα, οι φυσικοί πόροι και τα στοιχεία του πολιτισμού, έτσι όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί και όπως εξακολουθούν να διαμορφώνονται μέσα (και) από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

Τα προαναφερθέντα στοιχεία, μέσα στην πάροδο των αιώνων [και τις γεωφυσικές διεργασίες σε συνυφασμό με την αυξανόμενη ανθρώπινη δραστηριότητα και παρέμβαση στη συνοχή του φυσικού περιβάλλοντος] έχουν περιέλθει σε μία κατάσταση αλληλεπιδράσεων και ισορροπιών και έχουν διαφοροποιηθεί σε πληθώρα από μικρά και μεγάλα οικοσυστήματα.

Ανατρέχοντας σε σχετικό ορισμό της Ακριβοπούλου περί της έννοιας του φυσικού περιβάλλοντος, πληροφορείται κανείς ότι *«υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της έννοιας του περιβάλλοντος, όπως αυτοί που προκύπτουν από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (εφεξής ΣτΕ) 3146/1986 και από τη νομοθεσία, Ν.1126/1981, Ν. 360/1976».*

Ο ορισμός, συμπληρώνει η Ακριβοπούλου, ο οποίος προτείνεται από το πρώτο κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον, είναι ο κάτωθι:

«Περιβάλλον είναι το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν με τη διαπλοκή των σχέσεών τους, το πλαίσιο, τα μέσα και τις συνθήκες ζωής του ανθρώπου και τις κοινωνίας». Συγγενείς προς την έννοια του περιβάλλοντος (δεν θα μπορούσαν παρά να) είναι και οι έννοιες του βιοτικού πλαισίου, των βιοτικών βάσεων του ανθρώπου και της ποιότητας ζωής.

Το περιβάλλον εννοείται εν στενή και εν ευρεία έννοια. Υπό την στενή έννοια του ορισμού του, το περιβάλλον εμπεριέχει μόνον το φυσικό περιβάλλον, δηλαδή τις βιοτικές σχέσεις, τους φυσικούς πόρους του ανθρώπου, ενώ υπό την ευρεία έννοια, νοείται το περιβάλλον που περιλαμβάνει τον άνθρωπο, τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς θεσμούς και τα αγαθά .

Προκειμένου να ολοκληρωθεί η επιχειρούμενη εννοιολογική απόδοση επιμέρους ορισμών του περιβάλλοντος, γνωρίζουμε ότι, ως οικοσύστημα ορίζεται ένας καθορισμένος χώρος ο οποίος περιλαμβάνει το σύνολο της μη ζωντανής (μη έμβιας) ύλης, των ζώντων οργανισμών και των φυσικών παραγόντων (όπως είναι ο άνεμος, η ακτινοβολία, η βροχόπτωση και άλλα παρόμοια φυσικά φαινόμενα), τα οποία δρουν εντός του χώρου αυτού και τελούν σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους.

Συνεπώς, επί παραδείγματι, ένα δάσος ή ένας βάλτος, μία λίμνη, λογίζονται ως οικοσυστήματα στο σύνολό τους. Η Γη είναι ένα ευρύτατο οικοσύστημα. Ως οικολογική ισορροπία αποδίδεται η σταθερή σχέση η οποία έχει διαμορφωθεί μέσα στην πάροδο των αιώνων, ανάμεσα στα διάφορα είδη φυτών, μικροοργανισμών και ζώων, καθώς και μέσα από τις αλληλεπιδράσεις αυτών με το ευρύ περιβάλλον.

Δύναται, με την πάροδο του χρόνου και μέσα από τις σταδιακές ή τις ραγδαίες μεταβολές, να επέλθει αλλαγή στα οικοσυστήματα, με αποτέλεσμα την εξέλιξη ή την υποβάθμισή τους, αναλόγως της ποιότητας, της έκτασης και της δριμύτητας των εκάστοτε μεταβολών.

Οι εν λόγω αλλαγές καθορίζονται πρωτίστως από παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις σχέσεις των ζώντων (έμβιων) οργανισμών με το αβιοτικό περιβάλλον.

Υδροβιότοποι. Η οριοθέτηση και η κατηγοριοποίηση των οικοσυστημάτων και του φυσικού περιβάλλοντος είναι δυνατή, ενώ εξυπηρετεί λόγους συστηματοποίησης. Η ρύπανση, ωστόσο, του περιβάλλοντος, είναι αντιληπτό ότι είναι ιδιαίτερα δυσχερής, μάλλον αδύνατη, το ίδιο, πολύ συχνά και η αναστροφή μίας οικολογικής ζημιάς.

Αξίζει κανείς ν' αντιλαμβάνεται την έννοια του φυσικού περιβάλλοντος με την μορφή μίας ζωτικά και διαρκώς αλληλεξαρτώμενης αλυσίδας, της οποίας κάθε μεταβολή ενός επιμέρους κρίκου, επιφέρει αντίστοιχο αποτέλεσμα και στους υπόλοιπους, ακόμη και φαινομενικά απομακρυσμένους κρίκους της.

Η Ελλάδα παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας, ενώ ιδιαίτερα οικοσυστήματα καλύπτουν ολόκληρη της έκταση της επικράτειας . Ένας σημαντικός περιβαλλοντικός πόρος της

Ελλάδας και τμήμα των οικοσυστημάτων της, συνιστούν οι υγρότοποι-αλλιώς καλούμενοι και υδροβιότοποι. Η Ελλάδα έχει περισσότερους από τετρακόσιους (400) μικρούς και μεγάλους υγρότοπους, συνολικού εμβαδού που υπερβαίνει τα δύο (2) εκατομμύρια στέμματα.

Οι υδροβιότοποι διακρίνονται σε: α) Φυσικούς υδροβιότοπους και β) Τεχνητούς υδροβιότοπους. α). Οι φυσικοί υδροβιότοποι δημιουργούνται φυσικά, χωρίς την πρωτοβουλία και τη διαμεσολάβηση του ανθρώπου, ενώ αντίθετα, β). Οι τεχνητοί υδροβιότοποι είναι το αποτέλεσμα της ανθρώπινης δημιουργίας, με σκοπό κυρίως την ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Ωστόσο, οι τεχνητοί υδροβιότοποι μετεξελίσσονται σε σπουδαίας σημασίας οικοσυστήματα.

Στους φυσικούς υδροβιότοπους, συμπεριλαμβάνονται: Παράκτιοι υγρότοποι-αιγιαλοί (με τα βράχια, την άμμο, τα χαλίκια, τις πέτρες), βάρους έως έξι (6) μέτρων, εκβολές και δέλτα ποταμών, λιμνοθάλασσες. Εσωτερικοί υδροβιότοποι: Ποτάμια και ρυάκια, λίμνες και έλη, πηγές, παρόχθια δάση, εκτάσεις με θαμνώδη βλάστηση, υγρά λιβάδια. Ενώ στους τεχνητούς υδροβιότοπους συγκαταλέγονται: Οι αλυκές, οι τεχνητές λίμνες, τα αρδευτικά φράγματα, οι ταμιευτήρες νερού και οι ορυζώνες.

Η Ελλάδα, από τα 1920 και εξής, έχει απωλέσει περί το εξήντα τοις εκατό (60%) των υδροβιότοπων της, ως αποτέλεσμα αποξηραντικών έργων. Η μεγάλη οικολογική σημασία των υδροβιότοπων έχει απολαύει της παγκόσμιας αναγνώρισης, μέσα από την υπογραφή της Σύμβασης για τους Υδροβιότοπους Διεθνούς Σημασίας, στις 2 Φεβρουαρίου του 1971, στην πόλη Ramsar της Περσίας. Έκτοτε, η 2α Φεβρουαρίου κάθε έτους έχει καθιερωθεί ως Παγκόσμια Ημέρα των Υδροβιότοπων.

Η Σύμβαση για τους Υγρότοπους Διεθνούς Σημασίας αποτελεί μία ενδοκυβερνητική συμφωνία η οποία παρέχει το πλαίσιο για εθνικές δράσεις και διεθνείς συνεργασίες για τη διατήρηση και την ορθολογική χρήση των υγροτόπων και των πόρων τους. Επίσημο όνομα της Σύμβασης είναι Σύμβαση για τους Υγροβιότοπους Διεθνούς Σημασίας ειδικά ως οικοσυστήματα Υδρόβιων Πτηνών, γεγονός που αντανακλά τη σημασία της διατήρησης και της ορθολογικής χρήσης των υγροβιότοπων για τα υδρόβια πτηνά.

Η Σύμβαση έχει ωστόσο, διευρύνει το πεδίο της εφαρμογής της έτσι ώστε να καλύπτει όλες τις πτυχές της διατήρησης και ορθολογικής χρήσης των υγροβιότοπων, αναγνωρίζοντάς τους ως οικοσυστήματα κορυφαίας σημασίας για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την ευημερία των ανθρώπινων κοινωνιών και, κατά συνέπεια, εκπληρώνοντας όλο το πεδίο του κειμένου της Σύμβασης (Επίσημη Ιστοσελίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας).

Τα συμβαλλόμενα κράτη μέλη της Σύμβασης είναι εκατόν εξήντα (160), ενώ η εν λόγω Σύμβαση έχει υπογραφεί και από την χώρα μας, την Ελλάδα, και έχει επικυρωθεί στις 21 Δεκεμβρίου του 1975 από το Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Σκοπό της Σύμβασης Ραμσάρ τελεί η προστασία των Υδροβιότοπων με διεθνές ενδιαφέρον για τα είδη των υδρόβιων πτηνών. Ο αριθμός των περιοχών που περιλαμβάνονται στη λίστα των Υδροβιότοπων διεθνούς ενδιαφέροντος ανέρχεται σε 1965 (Επίσημη Ιστοσελίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας). Οι υγρότοποι Ραμσάρ έχουν πλέον συμπεριληφθεί στις προτεινόμενες περιοχές για ένταξη στο Δίκτυο Natura 2000. Επιγραμματικά οι έντεκα (11) υδροβιότοποι της Ελλάδας, Διεθνούς Σημασίας και προστατευόμενοι υπό τη Σύμβαση Ραμσάρ είναι οι εξής: Η λιμνοθάλασσα Κοτύχι και το δάσος της Σταφυλιάς, η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, ο Αμβρακικός κόλπος, η μικρή Πρέσπα (η οποία είναι επίσης, Εθνικός Δρυμός), το δέλτα του ποταμού Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα και η αλυκή Κίτρος, οι λίμνες Κορώνεια και Βόλβη, το δέλτα του ποταμού Νέστου, η λίμνη Βιστωνίδα, η λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος, η λίμνη Ισμαρίδα και το σύμπλεγμα λιμνοθαλασσών Θράκης, το δέλτα του ποταμού Έβρου.

Είναι συμπέρασμα ασφαλές και διαπιστωμένο ότι δεν υπάρχει υδροβιότοπος που να μην έχει σπουδαία σημασία για το φυσικό και το ανθρώπινο περιβάλλον. Η σημασία των υδάτινων οικοσυστημάτων είναι αναντικατάστατη και πολυμερής.

Η υδροβιότοποι: Διακρίνονται για τη βιολογική τους ποικιλότητα, είναι αποθήκες νερού (αρδευτική δραστηριότητα), έχουν αλιευτική αξία. Μπορούν να δεσμεύουν την ηλιακή ακτινοβολία και να υποστηρίζουν τα τροφικά πλέγματα. Οι υδροβιότοποι έχουν ιδιαίτερη αξία ως τόποι βόσκησης αγροτικών ζώων, συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας του νερού. Έχουν αξία παιδαγωγική, επιμορφωτική, συντελούν στην αναψυχή και την διατήρηση της ψυχικής ισορροπίας. Τα υδάτινα οικοσυστήματα, προσφέρουν αντιπλημμυρική, αντιδιαβρωτική αξία, προστατεύουν από το φαινόμενο του θερμοκηπίου και ρυθμίζουν το κλίμα

Δεδομένων των προαναφερθέντων, είναι αναπόφευκτη η μέριμνα και επαγρύπνηση του νομοθέτη για τη διασφάλιση της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, κυρίως τη θωράκιση του περιβάλλοντος από τον πρωταρχικό εχθρό του, τη ρύπανση.

Σύμφωνα με την Ακριβοπούλου, εξετάζονται τρεις εκφάνσεις της βλαβερής επενέργειας στο φυσικό περιβάλλον:

α). Η Ρύπανση: Ρύπανση είναι η άμεση ή η έμμεση εισαγωγή στην ατμόσφαιρα, το νερό ή το

έδαφος, απόρροια της ανθρώπινης δραστηριότητας, ουσιών, κραδασμών, θερμότητας ή θορύβου που δύνανται να θίξουν την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον.

β). Η Μόλυνση: Η μόλυνση αποτελεί μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή δεκτών που υποδηλώνουν την πιθανότητα της παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών.

γ). Η Υποβάθμιση: Ως υποβάθμιση ορίζεται η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον η οποία είναι πιθανόν να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής και την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και την πολιτιστική κληρονομία καθώς και τις αισθητικές αξίες.

Σύμφωνα με την τοποθέτηση του Λύτρα, ο ατμοσφαιρικός αέρας, η θάλασσα, ο αιγιαλός, οι λιμένες, οι λίμνες, τα ποτάμια, τα υπόγεια νερά, τα δάση, οι υγροβιότοποι, κ.ά., αποτελούν το φυσικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος ζει και αναπτύσσει άλλωστε, τις κάθε είδους δραστηριότητές το τόσο εντός του φυσικού όσο και εντός των οργανωμένων αστικών κέντρων, όπου περιβάλλεται από τεχνητά αγαθά, όπως είναι οι δρόμοι, οι πλατείες, τα άλση και οι δημόσιοι κήποι, τα πεζοδρόμια, οι γέφυρες, οι υπόγειες διαβάσεις, οι εξωτερικές στοές κτιρίων. Φυσικό και τεχνητό περιβάλλον αποτελούν λοιπόν τον ζωτικό χώρο του ανθρώπου που είναι αναγκαίος για την επιβίωσή του και την απρόσκοπτη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του. Τα επιμέρους στοιχεία του ζωτικού χώρου του ανθρώπου ταυτίζονται σε αξιόλογο βαθμό, με τα κοινά σε όλους και κοινόχρηστα πράγματα, τα οποία γνωρίζει και αποσαφηνίζει ο Αστικός Κώδικας. Δύο εκ των βασικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, ο ατμοσφαιρικός αέρας και η θάλασσα, δεν αποτελούν πράγματα υπό την έννοια του νόμου όπως ορίζεται στην 947 ΑΚ, διότι δεν είναι δεκτικά εξουσιάσεως, ενώ ευλόγως αμφισβητείται η αυθυπαρξία τους. Πρόκειται για αγαθά που είναι κοινά σε όλους, επί των οποίων ωστόσο αγαθών δεν είναι δυνατόν να γεννηθούν ιδιωτικά δικαιώματα, όπως είναι, π.χ., το δικαίωμα της κυριότητας (1033 ΑΚ), νομής (1046 ΑΚ) ή κατοχής και ως εκ τούτου, πράγματα τα οποία ο νόμος θέτει εκτός συναλλαγής (966 ΑΚ). Αντίθετα, πολλά από τα κοινόχρηστα πράγματα εμφανίζουν τα εννοιολογικά στοιχεία του πράγματος, διότι είναι ενσώματα αντικείμενα, αυθύπαρκτα και δεκτικά εξουσιάσεως, όπως π.χ. είναι οι δρόμοι, οι πλατείες, ο αιγιαλός, οι λιμένες, οι όχθες των ποταμών και των λιμνών. Μολονότι θα μπορούσαν να διατυπωθούν επιφυλάξεις ως προς τη δυνατότητα εξουσιάσεώς τους, στα κοινόχρηστα πράγματα εντάσσονται οι ποταμοί (μεγάλοι και μικροί), μαζί με την κοίτη τους, οι λίμνες μαζί με το έδαφος που καλύπτεται από το νερό (967 ΑΚ), αλλά και οι διώρυγες και οι λιμνοθάλασσες.

Η διάταξη του άρθρου 968 ΑΚ: «Κυριότητα σε Κοινόχρηστα Πράγματα», αναγνωρίζει δικαίωμα

κυριότητας επί των κοινοχρήστων πραγμάτων, τα οποία εν δεν ανήκουν σε κάποιον δήμο ή κοινότητα, ή ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανήκουν στο Δημόσιο : «Τα κοινόχρηστα πράγματα, εφόσον δεν ανήκουν σε δήμο ή κοινότητα, ή ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανήκουν στο Δημόσιο».

Ο κοινόχρηστος χαρακτήρας των κοινοχρήστων πραγμάτων αποδίδεται σε αυτά είτε με διοικητικές πράξεις (αφιέρωση στην κοινή χρήση) είτε με την βούληση του κυρίου είτε με την de facto παράδοση στην κοινή χρήση και την μακροχρόνια κοινοκτησία [...].

2. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο για την Προστασία του Περιβάλλοντος

Η προστασία του περιβάλλοντος, η ενσωμάτωση της αειφόρου ανάπτυξης και υιοθέτηση βιώσιμων πολιτικών ανάπτυξης συνιστούν πανανθρώπινα και διηλεκτή ζητήματα. Ως τέτοια, το Διεθνές Δίκαιο έχει λάβει ειδική μέριμνα μέσα από ειδικά συστημένους θεσμικούς φορείς και ανάπτυξη πολιτικών και ρυθμίσεων ώστε να διασφαλίσει ότι ο πλανήτης ακολουθεί κοινή, πράσινη στρατηγική.

Σήμερα, όπως πληροφορούμαστε από την Βρετού είναι κοινώς αποδεκτό και κατανοητό ότι ο σκοπός και το περιεχόμενο του διεθνούς δικαίου είναι περισσότερο ευρέα από οποτεδήποτε άλλοτε. Ειδικότερα, η τρέχουσα διεθνής πρακτική αναγνωρίζει και εν πολλοίς στηρίζεται πλέον στις δράσεις και αποφάσεις των διεθνών οργανισμών. Η δραστηριότητα των διεθνών οργανισμών μπορεί να συμβάλει στην δημιουργία «... νέων κανόνων δικαίου, και ειδικότερα, στην υιοθέτηση μη δεσμευτικών κειμένων, στα οποία τα κράτη μέρη μπορεί να έχουν εκφράσει την αποδοχή τους για την ανάδυση ενός νέου κανόνα[2]». Πιο συνηθισμένη έκφραση αποτελεί η παραγωγή κειμένων μη δεσμευτικών ή όπως είναι κοινώς αποδεκτό ως “soft law” κείμενα. Ιδίως, στο Διεθνές Περιβαλλοντικό Δίκαιο – που στο παρόν άρθρο μας ενδιαφέρει περισσότερο – είναι πολύ συνηθισμένη η αποδοχή τέτοιου είδους κειμένων και η έκφραση –μέσω αυτών των κειμένων – πολιτικών διακηρύξεων και γενικών δεσμεύσεων (“political commitments”).

Συνεπώς, και βάσει των ανωτέρω δεδομένων, το σημερινό Διεθνές Δίκαιο – υπό προϋποθέσεις – μπορεί να επηρεάζεται και εν μέρει να διαμορφώνεται και από άλλους παράγοντες όπως είναι οι διεθνείς οργανισμοί (λ.χ. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Παγκόσμια Τράπεζα), από τη νομολογία των δικαστηρίων που ερμηνεύουν και εφαρμόζουν διεθνές δίκαιο (λ.χ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), αλλά και από μη δεσμευτικούς κανόνες (soft law), όπως διακηρύξεις και κατευθυντήριες οδηγίες.

Στο Διεθνές Περιβαλλοντικό Δίκαιο, παρατηρείται η ανάδυση η πολλών, νεοφανών αρχών, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει ευρύτερες εξελίξεις. Μία θεμελιώδης αναγνωρισμένη αρχή που υπάγεται στα ανθρώπινα δικαιώματα πρεσβεύει το υγιές περιβάλλον ως βασική προσλαμβάνουσα στην πρόωθηση και απόλαυση άλλων, αναγνωρισμένων δικαιωμάτων του

ανθρώπου.

Παρατηρούνται, μολαταύτα, ακόμη ορισμένες αρχές λογιζόμενες και χαρακτηριζόμενες από τη θεωρία ως «παλιές», όπως είναι η αρχή της καλής γειτονίας (principle of good neighbourliness), η οποία απορρέει από την αρχή της εθνικής κυριαρχίας (sovereignty), και η οποία βρίσκει απόλυτη εφαρμογή στα θέματα που άπτονται της περιβαλλοντικής ζημίας. Επίσης, αναφέρεται η αρχή της προηγούμενης διαβούλευσης και διαπραγμάτευσης, η αρχή της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας.

Αντίστοιχα, νεότερες αρχές του Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου συνιστούν η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η αρχή της προφύλαξης, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η αρχή του κοινού ενδιαφέροντος για την ανθρωπότητα, η αρχή των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών, η αρχή της διεθνούς συνεργασίας, η αρχή της διαγενειακής ισότητας, η αρχής της προηγούμενης περιβαλλοντικής εκτίμησης, καθώς και η αρχή των διαδικαστικών δικαιωμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω αρχές σε συνδυασμό με την εξάπλωση «του διεθνούς δικαίου της βιώσιμης ανάπτυξης» μπορούμε πιο εύκολα να επιχειρηματολογήσουμε υπέρ μίας προσέγγισης της περιβαλλοντικής προστασίας μέσω των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (“rights based approach”). Στο σημείο αυτό ουσιαστικά υποκρύπτεται η πρωταρχική σχέση αρχών και δικαιωμάτων. Οι αρχές αντιμετωπίζονται ως αξίες της έννομης τάξης, οι οποίες χρήζουν προστασίας. Στη συνέχεια οι αρχές μετεξελίσσονται συνήθως σε δικαιώματα. Τα δικαιώματα στη συνέχεια διαμορφώνονται σε αντικειμενικό κανόνα δικαίου και εξ υποκειμένου δίκαιο.

Ωστόσο, ένα προηγούμενο στοιχείο, στο οποίο χρειάζεται να αναφερθούμε και αφορά το αντικείμενο του παρόντος άρθρου, είναι η αρκετά συχνή πλέον έννοια «της κοινής μέριμνας/έγνοιας για την ανθρωπότητα» (“Common concern of humanity”).

2.1. Εννοιολογικά Ζητήματα

Το Διεθνές Δίκαιο είναι ένα σώμα κανόνων οι οποίοι απολαμβάνουν αναγνώρισης από τα κράτη ή τα έθνη ως δεσμευτικοί για τις μεταξύ τους σχέσεις, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεών τους με τους Διεθνείς Οργανισμούς. Το Διεθνές Δίκαιο συνήθως ενσωματώνεται στις συμφωνίες που υπογράφονται μεταξύ κυρίαρχων κρατών ή / και προκύπτουν από αυτές.

Ο όρος «Διεθνές Δίκαιο» δύναται να αναφέρεται σε δύο ευρείς τομείς του Δικαίου:

1. *Το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο:* Το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο διέπει τις σχέσεις μεταξύ

κρατών και διεθνών οργανισμών σε τομείς όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα, το δίκαιο των συνθηκών, το δίκαιο της θάλασσας, το διεθνές ποινικό δίκαιο, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, και

2. *Το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο:* ή σύγκρουση νόμων, το οποίο αποτελεί σύνολο κανόνων του δικονομικού δικαίου που καθορίζει ποιο νομικό σύστημα θα επικρατήσει και το δίκαιο ποιας δικαιοδοσίας θα ισχύσει σε μία δεδομένη νομική διαφορά. Οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται όταν κάποια νομική διαφορά έχει διασυνοριακή διάσταση, όπως στην περίπτωση της σύμβασης που συνάπτεται μεταξύ των μερών που βρίσκονται σε διαφορετικά κράτη, ή στην περίπτωση κατά την οποία η εν λόγω διασυνοριακή διάσταση αφορά χώρα με πολλαπλές δικαιοδοσίας (όπως ενδέχεται να συμβαίνει σε ομόσπονδα κράτη).

Το διεθνές δίκαιο μπορεί να πηγάζει κυρίως από διεθνείς συμφωνίες ή συμβάσεις, επιπλέον μιας σειράς κοινώς αναγνωρισμένων αξιών, προτύπων και αρχών, που δεν χρειάζεται κατ' ανάγκη να αναφέρονται ρητά σε μία συμφωνία. Οι διεθνείς συμφωνίες μπορούν να είναι διμερείς (δηλαδή μεταξύ δύο κυρίαρχων κρατών) ή πολυμερείς (δηλαδή μεταξύ περισσότερων από δύο κρατών). Πολύ συχνά, εκπονούνται και αποτελούν αντικείμενο διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο ενός διεθνούς οργανισμού, όπως τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ), το Συμβούλιο της Ευρώπης και πολλοί άλλοι. Σημαντική πηγή διεθνούς δικαίου αποτελεί, επίσης, η νομολογία των διεθνών δικαστηρίων. Υπάρχουν διάφορες πηγές πληροφόρησης διαθέσιμες στο κοινό σχετικά με το διεθνές δίκαιο. Ακολουθεί μη εξαντλητικός κατάλογος: Συλλογή Συνθηκών των Ηνωμένων Εθνών, Δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, Συμβούλιο της Ευρώπης - Συμβάσεις: ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, δικαστική συνεργασία, Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (ΙΜΟ): δίκαιο της θάλασσας, Διεθνής Επιτροπή Προσωπικής Κατάστασης (ΙCCS), Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ): διεθνές εμπορικό δίκαιο, Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ), Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) - Σύμβαση κατά της δωροδοκίας, Σύστημα ηλεκτρονικής πληροφόρησης για το διεθνές δίκαιο (ΕΙSΙL) της Αμερικανικής Εταιρείας Δικαίου, Οδηγός διεθνούς δικαίου από την ΗG.org,

Διάσκεψη της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο (ΗCCH): μπορείτε να βρείτε συμβάσεις και συμφωνίες σχετικά με αυτόν τον τομέα, καθώς και τμήματα που παρέχουν εξειδικευμένες πληροφορίες σχετικά με την επικύρωση εγγράφων για διεθνή χρήση («επισημείωση»), την επίδοση ή κοινοποίηση εγγράφων, την απαγωγή παιδιών και την υιοθεσία.

Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν επίσης δημιουργήσει την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου. Στόχος της είναι η προώθηση της προοδευτικής ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου και της κωδικοποίησής του. Για τον σκοπό αυτόν, η επιτροπή αυτή δημοσιεύει μελέτες και έρευνες, συλλέγει νομικά προηγούμενα και

επεξεργάζεται προτάσεις για νέες συνθήκες. Το έργο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου είχε ως αποτέλεσμα τη θέσπιση μιας σειράς σημαντικών συνθηκών και άλλων βασικών πράξεων στον τομέα του διεθνούς δικαίου.

2.2. Η Διφορούμενη Συνθήκη των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή

Στο πνεύμα της συμπόρευσης της προστασίας του περιβάλλοντος και της πλήρους εμπέδωσης της αειφόρου ανάπτυξης από όλα τα κράτη-μέλη, στις 22 Απριλίου του 2016 υπογράφηκε και κυρώθηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο (5 Οκτωβρίου 2016), η ιστορία Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή.

Ειδικότερα, όπως διαβάζουμε στην αιτιολογική έκθεση του σχεδίου νόμου προς την Βουλή των Ελλήνων, η Συμφωνία των Παρισίων (Paris Agreement) που υιοθετήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2015, από την 21η Διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών, στο πλαίσιο της Σύμβασης -Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή, αποτελεί ένα ιστορικά σημαντικό ορόσημο στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής που, κατά γενική ομολογία αποτελεί την μεγαλύτερη απειλή για τον πλανήτη αυτή τη στιγμή.

Η Συμφωνία [των Παρισίων] συνιστά μία συνέχιση στο Πρωτόκολλο του Κιότο (15 Δεκεμβρίου 1995), που έχει κυρωθεί με τον Ν. 3017/2002 (Α' 117), και αποτελεί ίσως μία μοναδική ευκαιρία για να παραδοθεί στις επόμενες γενιές ένας κόσμος που θα είναι περισσότερο σταθερός, σε έναν πλανήτη υγιέστερο, με δικαιότερες κοινωνίες και πιο ευημερούσες οικονομίες, συμβατές στο πλαίσιο της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Αναμένεται, πληροφορείται κανείς εξετάζοντας το προοίμιο του νόμου, ότι η Συμφωνία [των Παρισίων] θα κατευθύνει τον κόσμο προς μία παγκόσμια μετάβαση σε καθαρή ενέργεια και βιώσιμη κυκλική οικονομία. [...].

Η πορεία προς την κυκλική οικονομία, την ενεργειακή αποδοτικότητα και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μπορεί να αποτελέσει μοχλό βιώσιμης αλλαγής του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου.

Όσον δε αφορά, τον ρόλο και τους Στόχους της Συνθήκης του Παρισιού, «η Συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή είναι η *πρώτη πολυμερής συμφωνία για την κλιματική αλλαγή*

που καλύπτει σχεδόν το σύνολο των εκπομπών παγκοσμίως» (δική μου έμφαση).

Στο πλαίσιο αυτό, η συμφωνία των Παρισίων είναι μία επιτυχία για τον κόσμο και μία επιβεβαίωση της επιτυχημένης στρατηγικής πορείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς μία οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα.

Ήδη, από τον Οκτώβριο του 2014, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής, οι αρχηγοί κρατών-μελών και Κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθόρισαν ως δεσμευτικό στόχο την μείωση των εγχώριων εκπομπών σ' όλο το φάσμα της οικονομίας κατά τουλάχιστον 40% έως το 2030, σε σύγκριση με το 1990. Όλοι οι τομείς της οικονομίας θα πρέπει να συμβάλλουν στην επίτευξη αυτών των μειώσεων εκπομπών.

Προκειμένου το παραπάνω να επιτευχθεί με αποδοτικό τρόπο, οι τομείς της βιομηχανίας και της παραγωγικής ενέργειας που καλύπτονται από το Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΔΕ), θα πρέπει να μειώσουν τις εκπομπές τους κατά 43% έως το 2030 σε σύγκριση με το 2005.

Άλλοι τομείς της οικονομίας όπως είναι οι μεταφορές, τα κτίρια, τα απόβλητα, η χρήση της γης και η δασοκομία, θα πρέπει να μειώσουν τις εκπομπές τους κατά 30% έως το 2030 σε σύγκριση με το 2005.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε πολύ τα τελευταία χρόνια για να καταστεί δυνατή μία φιλόδοξη συμφωνία. Κατά τις διαπραγματεύσεις της 21η Διάσκεψης των Συμβαλλόμενων Μερών στο Παρίσι, βασιζόμενη πάντα στους κανόνες της διεθνούς συνεργασίας. Η διαπραγματευτική στρατηγική της ΕΕ ήταν αποφασιστικής σημασίας για την επίτευξη της συμφωνίας, ειδικά με την επιτυχημένη δικαιοπραξία κρατών με υψηλή φιλοδοξία.

Αδρομερώς, το γράμμα της Συμφωνίας των Παρισίων αναλύεται στα εξής βασικά σημεία:
Καθορίζει έναν μακροπρόθεσμο στόχο να θέσει τον πλανήτη σε σωστή πορεία για να περιοριστεί η υπερθέρμανση του πλανήτη πολύ κάτω από τους 2° C και να συνεχίσει τις προσπάθειες για τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας σε 1,5° C. Ο φιλόδοξος στόχος του 1,5°C, συμφωνήθηκε για να αναδείξει τις ανησυχίες των πιο ευάλωτων χωρών που αντιμετωπίζουν ήδη τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Η Συμφωνία αποστέλλει ένα σαφές μήνυμα σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, επενδυτές, τις επιχειρήσεις, την κοινωνία των πολιτών και τους φορείς χάραξης πολιτικής, ότι η παγκόσμια μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας είναι πλέον γεγονός και ότι οι πόροι πρέπει να στραφούν

μακριά από τα ορυκτά καύσιμα.

Με τις 189 εθνικές συνεισφορές μείωσης εκπομπών (NDCs) που υποβλήθηκαν στον ΟΗΕ, καλύπτεται περίπου το 98% του συνόλου των εκπομπών, κάνοντας την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής να αποτελεί πλέον μια πραγματικά παγκόσμια προσπάθεια.

Με τη Συμφωνία, παρέχεται ένας δυναμικός μηχανισμός για να γίνει ένας απολογισμός και να ενισχυθεί η φιλοδοξία με την πάροδο του χρόνου. Ξεκινώντας από το 2023, τα μέρη θα συναντώνται κάθε πέντε (5) χρόνια σε ένα «παγκόσμιο απολογισμό» όπου θα εξετάσουν την πρόοδο στην μείωση των εκπομπών, την προσαρμογή και την παροχή και λήψη υποστήριξης εν όψει των μακροπρόθεσμων στόχων της συμφωνίας.

Τα Μέρη έχουν νομικά δεσμευτική υποχρέωση να εφαρμόσουν εγχώρια μέτρα περιορισμού, με σκοπό την επίτευξη των στόχων των συνεισφορών τους. Επίσης θεσπίζεται ένα ενισχυμένο πλαίσιο διαφάνειας και λογοδοσίας, συμπεριλαμβανομένης της διετούς υποβολής από όλα τα Μέρη της απογραφής των αερίων του θερμοκηπίου και πληροφορίες που απαιτούνται για την παρακολούθηση της προόδου τους, καθώς και ενός μηχανισμού για τη διευκόλυνση της εφαρμογής και την προώθηση της συμμόρφωσης.

Παρέχεται μια φιλόδοξη δέσμη αλληλεγγύης με επαρκείς διατάξεις για την χρηματοδότηση για το κλίμα και την αντιμετώπιση των αναγκών που συνδέονται με την προσαρμογή και την απώλεια και τη ζημία που σχετίζεται με δυσμενείς επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος.

Για την προώθηση της ατομικής και συλλογικής δράσης για την προσαρμογή, η Συμφωνία των Παρισίων καθιερώνει για πρώτη φορά ένα παγκόσμιο στόχο, ώστε να ενισχυθεί η ικανότητα, η προσαρμοστικότητα στο κλίμα και η μείωση της ευπάθειας κλίματος.

Τέλος, σε διεθνές επίπεδο, ενθαρρύνεται η μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ των συμβαλλόμενων Μερών να μοιραστούν την επιστημονική γνώση σχετικά με την προσαρμογή, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις πρακτικές και τις πολιτικές).

Με την υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων και την ενσωμάτωσή της, η οποία της προσδίδει ισχύ νόμου στην εγχώρια έννομη τάξη, Η Διεθνής Κοινότητα καλείται να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή που αποτελούν παγκοσμίως την μεγαλύτερη πρόκληση των καιρών μας, λόγω αφ' ενός της περιβαλλοντικής βαρύτητας, αφ' ετέρου λόγω της οικονομικής διάστασης των συμπεριλαμβανομένων σε αυτήν, προβλέψεων και αναπροσαρμογών.

Η Συμφωνία [των Παρισίων] αποτελεί την πρώτη παγκοσμίως νομικώς δεσμευτική Συμφωνία για το Κλίμα που καλεί τα Κράτη να καταβάλλουν «φιλόδοξες» προσπάθειες για τον μετριασμό και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, θέτοντας ως κεντρική στόχευση τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Στόχος ο οποίος προκειμένου να εκπληρωθεί, προϋποθέτει την αποφυγή της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας άνω των 20 C, σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα, καθώς και της συνέχισης των προσπαθειών με στόχο τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας το μέγιστο έως τον 1,5 0 C.

Όσον αφορά το κανονιστικό περιεχόμενο των επιμέρους διατάξεων της Συμφωνίας των Παρισίων, όμως η άποψη της Αυγερινοπούλου επαγγέλλεται πως πρόκειται για μία Συμφωνία, η οποία είχε ως στόχο, να εμπλέξει τουλάχιστον όλα τα κράτη στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής και να εισάγει ορισμένους αναγκαίους, νέους μηχανισμούς οι οποίοι θα διαδέχονταν το προγενέστερο νομικό καθεστώς, όπως αυτό που ίσχυε από το Πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο πλέον οδεύει προς τη δύση της ισχύος του και, εξ αυτού θα όφειλε αναγκαία να αντικατασταθεί. Σημειωτέο, δε, ότι ένα από τα κρίσιμα σημεία της 21ης Διάσκεψης των Μερών (COP-21) στο Παρίσι, προήρχετο ακριβώς από την επιτυχία ή την αποτυχία της επίτευξης ενός νέου Πρωτοκόλλου, μίας, εν ολίγοις, νέας παγκόσμιας συμφωνίας που θα συνέχιζε την εφαρμογή της Σύμβασης-Πλαισίου του ΟΗΕ για το Κλίμα, καθώς η ισχύς του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το οποίο έπρεπε στην πραγματικότητα να έχει περατωθεί το 2012, η συνέχεια κατόπιν της διαδικασίας Τροποποίησης της «Ντόχα» (“Doha Amendment”) επεκτάθηκε μέχρι το έτος 2020. Συνεπώς, στο Παρίσι, ερμηνευόταν πλέον ως επιτακτική η ανάγκη, τα Συμβαλλόμενα Μέρη να επιτύχουν μία συμφωνία ούτως ώστε να υιοθετηθεί ένα νέο παγκόσμιο Πρωτόκολλο για το κλίμα, το οποίο θα ετίθετο σε ισχύ μετά το 2020. Η υπογραφή του Πρωτοκόλλου των Παρισίων χαιρετίστηκε, ως εκ τούτου ως επιτυχία, παραβλέποντας το γεγονός ότι πρόκειται πιθανώς για Συμφωνία η οποία αποδέχεται ανεπαρκείς στόχους μείωσης των εκπομπών αερίων βάσει συμπερασμάτων της επιστημονικής κοινότητας.

Στον αντίποδα της επιχειρηματολογίας που έχει αναπτυχθεί σε σχέση με το θεσμικό-νομικό πλαίσιο και το ουσιαστικό περιεχόμενο της Συμφωνίας των Παρισίων, συγκαταλέγεται και θεώρηση της Καλύβα, σύμφωνα με την οποία,

Η αλλαγή του κλίματος συνιστά, αν όχι την πρωταρχική, έστω μία από τις μείζονες, παγκόσμιας εμβέλειας, προκλήσεις. Σύμφωνα με τα πορίσματα της επιστήμης, οι αλλαγές στο κλίμα ενέχουν σοβαρές και εκτεταμένες επιπτώσεις που αφορούν όχι μόνον το ανθρώπινο είδος, αλλά και τα φυσικά οικοσυστήματα.

Η Διεθνής Κοινότητα έχει συστηματικά επιχειρήσει να περιστείλει το πρόβλημα της ανεξέλεγκτης

και επιβλαβούς εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου, μεταξύ άλλων προτείνοντας λύσεις μέσα από τις Παγκόσμιες Συνόδους στο Πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η πρώτη εν λόγω Σύνοδος συγκλήθηκε τον Ιούνιο του 1972, στην πόλη Στοκχόλμη της Σουηδίας, κατά τις εργασίες της οποίας, τέθηκε για πρώτη φορά περιβαλλοντικό ζήτημα το οποίο συμπεριλήφθηκε στην πολιτική ατζέντα. Σαράντα τρία (43) χρόνια μετά την πρώτη αυτή Σύνοδο της Στοκχόλμης, σε μία άλλη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα-το Παρίσι αυτήν τη φορά, συγκαλείται η Παγκόσμια Σύνοδος των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή, η οποία έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο του 2015. Στη Σύνοδο των Παρισίων συμμετείχαν συνολικά 195 χώρες, οι ηγέτες των οποίων κατέληξαν έπειτα από διαπραγματεύσεις διάρκειας δύο εβδομάδων, στην υπογραφή μίας Νομικής Σύμβασης με παγκόσμια ισχύ, η οποία πλέον αποτελούσε το απότοκο της συμβιβαστικής συνεννόησης και της δυναμικής βούλησης των συμμετεχόντων κρατών.

Ασφαλώς, πρόκειται για μία πρωτοφανή Συμφωνία με μακρόπνοους στόχους. Η Συμφωνία των Παρισίων προορίζεται να αντικαταστήσει το Πρωτόκολλο του Κιότο, με προβλέψεις για την κλιματική αλλαγή, υπογεγραμμένο του 1992.

Η Συμφωνία των Παρισίων, της οποίας επίσημη χρονιά θέσης σε ισχύ είναι το 2020, αποσκοπεί στην μείωση της υπερθέρμανσης η οποία υπερβαίνει τους 2° C. Στόχος είναι η μείωση της θερμοκρασίας στον 1,5° C. Επείγουσα κρίνεται η μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα το ταχύτερο δυνατό.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του αιώνα μας, οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα πρέπει να μειωθούν στα επίπεδα διοξειδίου του άνθρακα που είναι απορροφήσιμα από τα δάση, με σκοπό την επίτευξη της ισορροπίας μηδενικών καθαρών εκπομπών. Όλες οι συμβαλλόμενες χώρες υποχρεούνται σε εγγραφή σε κοινό σύστημα αναφοράς, παρακολούθησης και επιβεβαίωσης των προσδιοριζόμενων από τη Συμφωνία εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Από του 2020 και εξής, οι ανεπτυγμένες χώρες προβλέπεται να συνδράμουν με την καταβολή 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως, προκειμένου να βοηθήσουν τις αναπτυσσόμενες χώρες να υιοθετήσουν εναλλακτικές πηγές ενέργειας και ν' αντιμετωπίσουν τις καταστροφές που προκαλεί η κλιματική αλλαγή, με την υπόσχεση αύξησης της παρεχόμενης οικονομικής βοήθειας στο μέλλον.

Πάντως, δεν προβλέπεται οικονομική αποζημίωση για τις πληττόμενες από οικονομικές καταστροφές χώρες εξ αιτίας της παγκόσμιας ανόδου της θερμοκρασίας. Όσο για τη θεώρηση της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με την Συμφωνία των Παρισίων, από αυτήν σημειώνεται ότι πρόκειται για «ιστορική» συμφωνία, καθώς «μετά από τόσα χρόνια διαρκών προσπαθειών έχει

επιτευχθεί μία πολύ σημαντική νίκη για την Ευρώπη. Κάτι το οποίο το οφείλουμε στις μελλοντικές γενιές, τον περιορισμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής» όπως προκύπτει από τη σχετική δήλωση του Ζαν Κλοντ Γιούνκερ, προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Κομισιόν). Η Ευρώπη υπέγραψε την εν λόγω Συμφωνία στις 20 Απριλίου του 2016.

2.3. Περιβαλλοντική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Στόχοι-Συνθήκες Διαμόρφωση Περιβαλλοντικής Πολιτικής

Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες : Οι Συνθήκες είναι η πρωτογενής πηγή του Ευρωπαϊκού δικαίου και επομένως η νομική βάση των κοινών πολιτικών. Τα κράτη που συμμετέχουν σε μία διαδικασία πολυεθνικής ολοκλήρωσης θέτουν σε μία Συνθήκη τους βασικούς στόχους που επιθυμούν να επιτύχουν, τις κοινές πολιτικές που θέλουν να εφαρμόσουν για να επιτύχουν τους στόχους τους, τη δομή και τις λειτουργίες των θεσμικών οργάνων που θεσπίζουν και ελέγχουν την κοινή νομοθεσία, η οποία διατυπώνεται στα πλαίσια των κοινών πολιτικών και τα πεδία, τα οποία επιφυλάσσονται για τη συνεργασία των κυβερνήσεών τους. Δεδομένου ότι οι κοινές πολιτικές πρέπει να εξελίσσονται και να πολλαπλασιάζονται για να εξυπηρετούν τις αυξανόμενες ανάγκες και τα μεταλλασσόμενα συμφέροντα των συμμετεχόντων κρατών, η Συνθήκη, η οποία τις σκιαγραφεί, πρέπει και αυτήν να αναθεωρείται για να επιτρέπει στα κράτη-μέλη να σκοπεύουν τους υψηλότερους στόχους που επιθυμούν να επιτύχουν. Αυτό το υπόδειγμα εξέλιξης ακολουθούν οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες [...].

Οι ιδρυτικές συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατατάσσονται στο ίδιο τυπικό επίπεδο με το Σύνταγμα, ενώ οι υπόλοιπες διεθνείς νομικές πράξεις υπερισχύουν των άλλων νομικών πράξεων, εξαιρουμένου του Συντάγματος.

Δεδομένων όσων έχουν διατυπωθεί από τον Μούση, σχετικά με την αναγκαιότητα πρόβλεψης και διαρκούς και αρμονικής αναπροσαρμογής των Συνθηκών σύμφωνα με τις τρέχουσες, εναλλασσόμενες κάθε φορά ανάγκες, αξίζει να σημειωθεί ότι η μη ανανέωση των πηγών δικαίου που εκπορεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα αντιστοιχούσε στον ιδρυτικό, ενωτικό ρόλο της Ένωσης και, ειδικότερα ως προς της κοινής πολιτικής της για το περιβάλλον, θα καθίστατο ανέφικτη η αειφόρος, βιώσιμη ανάπτυξη και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Όσον αφορά τις συνθήκες [ως] εργαλεία προόδου, πληροφορούμαστε από τον Μούση ότι οι διαδοχικές Συνθήκες σπρώχνουν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ολοένα προς τα εμπρός, τόσο σε βάθος (νέες κοινές πολιτικές), όσο και σε εύρος (αριθμός των κρατών μελών). Αυτή η διαδικασία

άρχισε το 1951 με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα, που αφορούσε μόνο μία τελωνειακή ένωση των δύο αυτών τομέων έξι χωρών (Γαλλία, Γερμανία, χώρες της Μπενελούξ). [...]. Η συχνότητα και η δυναμικότητα των αναθεωρήσεων των ευρωπαϊκών Συνθηκών δείχνουν ότι οι συγγραφείς τους, δηλαδή οι κυβερνήσεις των κρατών μερών, δεν τις θεωρούν σαν κάτι ιερό και απαραβίαστο, πράγμα που θα οδηγούσε στη στασιμότητα και την παραλυσία, αλλά τις χρησιμοποιούν σαν τελειοποιήσιμα εργαλεία της διαδικασίας της πολυεθνικής ολοκλήρωσης. Δεδομένου ότι τα προβλήματα των Ευρωπαϊκών κρατών μεταβάλλονται συνεχώς υπό την πίεση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, οι κοινές πολιτικές πρέπει να εξελίσσονται συνεχώς για να μπορούν να τα αντιμετωπίσουν με επιτυχία. Γι' αυτό αναθεωρούνται συχνά και οι Συνθήκες που αποτελούν την πρωτογενή πηγή του ευρωπαϊκού δικαίου, δηλαδή τη νομική βάση των κοινών πολιτικών. Η συχνή αναθεώρηση των Συνθηκών είναι μία εκδήλωση του «συνδρόμου συνεχούς εξέλιξης» [...].

3. Προβλέψεις του Έλληνα Νομοθέτη για την Προστασία του Περιβάλλοντος

Ο σεβασμός και η προστασία των αξιών που συνθέτουν την υπόσταση του ανθρώπου «αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» (άρθ. 2 παρ. 1 Συντ. Οι συνταγματικές διατάξεις καθιερώνουν επίσης το δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθ. 5 παρ. 1), το οποίο θεωρείται ως κύριο γενικό θεμελιώδες δικαίωμα (Ράικος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου τομ. Β', τευχ. Β' σ. 23). Παρ' όλο δε που το Σύνταγμα αναγνωρίζει και προστατεύει με διαφορετικές διατάξεις την αξία και την προσωπικότητα του ανθρώπου αφ' ενός και το δικαίωμα στο περιβάλλον αφ' ετέρου, τα πιο πάνω έννομα αγαθά είναι αλληλένδετα και αλληλοσυμπληρούμενα. Αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα (ΣτΕ 810-811/1977, 3047/1980), με την έννοια ότι κάθε υποβάθμιση του δεύτερου συνεπάγεται και προσβολή της αξίας του ανθρώπου και της προσωπικότητάς του (Σακελλαρόπουλος, σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος, σ. 291). Εξ άλλου στις διατάξεις των άρθ. 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 24 Συντ. αντιστοιχεί η γενική ρήτρα προστασίας της προσωπικότητας του Αστικού Κώδικα. Η ΑΚ 59 καθιερώνει σφαιρική και απόλυτη προστασία της προσωπικότητας στον Αστικό Κώδικα. Το έννομο αγαθό της προσωπικότητας κατέχει ιδιαίζουσα θέση μεταξύ των προστατευτέων από το ιδιωτικό δίκαιο αγαθών. Η ιδιαίζουσα αυτή θέση προκύπτει από το γεγονός ότι η ιεραρχική πρόταξη την οποία η συνταγματική επιταγή αναγνωρίζει στην προσωπικότητα και την αξία του ανθρώπου (άρθ. 2 παρ. 1 Συντ.), δεν είναι δυνατόν να μην έχει επιπτώσεις στην ερμηνεία των διατάξεων περί προστασίας της προσωπικότητας του ΑΚ, ιδίως στις περιπτώσεις συγκρούσεως δικαιωμάτων .

3.1. Εισαγωγή

Συλλήβδην, πηγές δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη αποτελούν: Ο Νόμος, Το Έθιμο, Οι γενικά

παραδεδομένοι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οι Διεθνείς συμβάσεις, Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας, Η αντικειμενική καλή πίστη, Οι συνήθειες και τα συναλλακτικά ήθη (γενικοί κώδικες συμπεριφοράς).

Σύμφωνα με τους Ακριβοπούλου και Ανθόπουλο , με τον όρο πηγές δικαίου αναφερόμαστε στους κανόνες και τις αρχές του δικαίου. Περαιτέρω, ο όρος πηγή του δικαίου αναφέρεται στη γενεσιουργό αιτία του, δηλαδή στην προέλευση ενός κανόνα ή μίας αρχής δικαίου [...].

Οι πηγές αυτές, εκκινώντας από το τυπικό Σύνταγμα και το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης συντάσσουν μία πυραμίδα δικαίου στην οποία η κάθε μία διαθέτει τη δική της ιεραρχημένη θέση.

Η ιεραρχία αυτή είναι απαραίτητη τόσο για την αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ των κανόνων δικαίου, όσο και για τη διαπίστωση της νομιμότητάς τους, αφού κάθε πηγή δικαίου οφείλει να τελεί σε αρμονία με τις ιεραρχικά ανώτερές της.

Σχηματικά, την πυραμίδα αυτή αποτελούν: το Σύνταγμα, Το Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ιεραρχική τοποθέτηση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθορίζεται ωστόσο, από την αυτονομία και την υπεροχή τους όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης :ο τυπικός νόμος, ο ουσιαστικός νόμος, οι κανονιστικές πράξεις της διοίκησης και οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου.

Η νομολογία των δικαστηρίων, οι αποφάσεις δηλαδή των δικαστηρίων, παρά την κεφαλαιώδη της σημασία στην ερμηνεία και την εφαρμογή του δικαίου, δεν αποτελεί πηγή δικαίου, ή πάντως χαρακτηρίζεται έμμεση και όχι άμεση πηγή του δικαίου (δική μου υπογράμμιση) [...].

Ως προς τα είδη των νομικών πράξεων, αυτές διακρίνονται στις κάτωθι κατηγορίες: Σύνταγμα, Τυπικός νόμος, Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, Προεδρικά Διατάγματα, Διοικητικές Πράξεις, Ιδρυτικές Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης Κανονισμοί, Οδηγίες, Αποφάσεις-Πλαίσια και Διεθνείς Συμβάσεις. Ως προς την ιεράρχηση των κανόνων δικαίου, το Σύνταγμα υπερισχύει των άλλων εθνικών νομικών πράξεων ενώ ακολουθούν ο νόμος, το Προεδρικό Διάταγμα, και εν συνεχεία, οι διοικητικές πράξεις.

Έτσι, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του Λύτρα , το Ελληνικό Σύνταγμα αναγορεύει την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος σε υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός.

Ειδικότερα στον κανόνα δικαίου όπως αυτός προβλέπεται από το άρθρο 24 του ισχύοντος

Συντάγματος, Προστασία του Περιβάλλοντος,

Διαβάζουμε στην παρ. 1: Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του του Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους.

Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την εθνική Οικονομία ή αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.

Συνεχίζοντας, σύμφωνα με την παράγραφο 6 του άρθρου 24 του ισχύοντος Συντάγματος , τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος.

Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής με περιοριστικά μέτρα της διοίκησης, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

Σε ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 24, ο συντακτικός νομοθέτης προβαίνει σε αποσαφήνιση του εννοιολογικού περιεχομένου του κεντρικού ορισμού της συνταγματικής διάταξης, των όρων «δάσος» και «δασικό οικοσύστημα» ως εξής: Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν, μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά.

Γενικές αρχές του δικαίου του περιβάλλοντος

Οι γενικές αρχές του δικαίου του περιβάλλοντος είναι οι βασικές αξίες οι οποίες δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές και το γενικότερο πλαίσιο των νομοθετικών παρεμβάσεων. Στην πραγματικότητα η ίδια η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί την γενικότερη αρχή από την οποία απορρέουν οι ειδικότερες:

α. Η αρχή της προλήψεως (Ν 1650/1986)

Η αρχή αυτή σημαίνει απλά ότι είναι προτιμότερο να αποφεύγεται εκ των προτέρων η προσβολή του περιβάλλοντος παρά να αποκαθίσταται εκ των υστέρων η βλάβη του. Κατοχυρώνεται επιπλέον και στο Σύνταγμα αφού κατά την ερμηνεία του ΣτΕ (2759/94), «Η Πολιτεία υποχρεούται να προστατεύει το φυσικό περιβάλλον και να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα δια την φύλαξίν του».

Η αρχή της προλήψεως εισήχθη στη συνθήκη του Μάαστριχτ με το άρθρο 174, παράγραφος 2. Με την εν λόγω αρχή απαιτείται από την κοινοτική πολιτική για το περιβάλλον να στοχεύει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και να βασίζεται, μεταξύ άλλων, στην αρχή της προλήψεως. Από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο [η αρχή της προλήψεως] έχει ερμηνευθεί ως «[...] γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου που επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές τη λήψη κατάλληλων μέτρων, προκειμένου να προλαμβάνουν ορισμένους ενδεχόμενους κινδύνους για τη δημόσια υγεία, την ασφάλεια και το περιβάλλον, εξασφαλίζοντας την υπεροχή των απαιτήσεων που συνδέονται με την προστασία των συμφερόντων αυτών επί των οικονομικών συμφερόντων. Στο μέτρο που τα κοινοτικά όργανα είναι υπεύθυνα στο σύνολό των τομέων δράσεών τους για την προστασία της δημόσιας υγείας, της ασφάλειας και του περιβάλλοντος, η αρχή της προλήψεως μπορεί να θεωρηθεί ως αυτόνομη αρχή που απορρέει από τις [...] διατάξεις της Συνθήκης» (Wilmott, 2008).

β. Η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει (άρθρο 23 παρ. 2 Ν 1650/1986)

Σύμφωνα με την αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει, η ευθύνη και το κόστος των περιβαλλοντικών ζημιών και συγκεκριμένα της αποφυγής και της εξάλειψής τους, πρέπει να αναλαμβάνονται από τον ίδιο τον ρυπαίνοντα και όχι από την ολότητα. Η αρχή αυτή για πρώτη φορά αναφέρεται το 1972 στις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ, επαναλαμβάνεται στη διακήρυξη του Ρίο και το άρθρο 174 παρ. 2 ΣυνθΕΟΚ.

γ. Η αρχή της συνεργασίας-επικουρικότητας (Συνθήκη της ΕΚ άρθρο 5)

Η αρχή της συνεργασίας ή της επικουρικότητας καθιερώνεται από το κοινοτικό δίκαιο και ειδικότερα από την ΣΕΚ άρθρο 5. με βάση την αρχή αυτή δεν καθιερώνεται αρχή της προτεραιότητας μεταξύ κοινότητας και έννομων τάξεων στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά συνεργασία και αξιοποίηση των αποτελεσματικότερων κάθε φορά μέσων.

δ. Η αρχή της δημοσιότητας (Ν. 1599/1986 και ΚΔΔ)

Μέσα από την αρχή της δημοσιότητας κατοχυρώνεται και η συμμετοχή και η συνεργασία των πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο έτσι δεν αποτελεί ευθύνη αποκλειστικά

και μόνον του κράτους. Η αρχή αυτή βρίσκει εφαρμογή κυρίως στην διοικητική διαδικασία, με την συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στην πληροφόρηση και την κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης στα διοικητικά στοιχεία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (Ν. 2690/1999).

ε. Η αρχή της βιώσιμου αναπτύξεως (Ρίο ντε Τζανέιρο 1992)

Η αρχή της βιωσιμότητας ή της βιώσιμης ανάπτυξης σημαίνει ότι η διαχείριση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων πρέπει να έχει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα και να διασφαλίζει τη διατήρηση των φυσικών πόρων και για τις επερχόμενες γενεές. Η αρχή αυτή κατοχυρώνεται στη συνδιάσκεψη του Ρίο και μνημονεύεται στα κείμενα της Διακήρυξης του Ρίο και της Ατζέντας 21.

Ο Μενουδάκος πληροφορεί ότι οι συμπεριφορές της Διοίκησης που παραβιάζουν την περιβαλλοντική και την πολεοδομική νομοθεσία μπορούν να ελεγχθούν από τα διοικητικά δικαστήρια κυρίως μέσω δύο δικονομικών διαδρομών. Αφενός με την άσκηση αίτησης ακύρωσης κατά της σχετικής πράξης ή παράλειψης των οργάνων της Διοίκησης και αφετέρου με την άσκηση αγωγής με βάση τα άρθρα 105 ή 106 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα (Εισ. Ν. Α. Κ.) για τη διεκδίκηση αποζημίωσης για βλάβη που επήλθε από παράνομη πράξη ή παράλειψη των οργάνων της Διοίκησης ή από παράνομες υλικές ενέργειές της ή παράνομες παραλείψεις υλικών ενεργειών. Η αίτηση ακύρωσης αποβλέπει στην αποκατάσταση της αντικειμενικής νομιμότητας, ενώ η αγωγή έχει ως σκοπό την ικανοποίηση υποκειμενικού δικαιώματος. Τα δύο αυτά ένδικα βοηθήματα μπορούν να ασκηθούν παραλλήλως. Η άσκηση του ενός δεν αποκλείει το άλλο.

3.2. Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Δημόσιο Δίκαιο

Ως προς τον ζωτικό χώρο, παράνομη είναι κατ' αρχήν μία συμπεριφορά είτε διότι προσκρούει σε ειδική διάταξη, εκτός Αστικού Κώδικα, που αποσκοπεί στην προστασία του αγαθού αυτού ή ειδικότερα της ζωής, υγείας κ.λπ. από περιβαλλοντικές αλλοιώσεις, είτε διότι προσκρούει σε μια από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα (όπως το άρθ. 57 αυτού), μέσω των οποίων είναι δυνατόν να προστατευτεί, αυτοτελώς ή σε συνάρτηση με άλλο έννομο αγαθό, ο ζωτικός χώρος του ανθρώπου. Παράνομη είναι επίσης η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη), μέσω της οποίας παραβιάζεται συναλλακτική υποχρέωση πρόνοιας και ασφάλειας που αποβλέπει στην προστασία της ζωής, της υγείας, της σωματικής ακεραιότητας ή του ζωτικού χώρου του ανθρώπου. Η παραβίαση διατάξεων που αποσκοπούν στην προστασία γενικού συμφέροντος, μολονότι συνιστά πράξη παράνομη υπό ευρεία έννοια, θεωρείται παράνομη συμπεριφορά με την έννοια της διάταξης του άρθ. 914 ΑΚ ή

του άρθρ. 29 Ν 1650/1986, μόνον εφ' όσον παράλληλα μέσω της διάταξης που παραβιάστηκε επιδιώκεται και η προστασία ιδιωτικού έννομου αγαθού ή συμφέροντος και ειδικότερα εφ' όσον το προσβληθέν έννομο αγαθό εμπίπτει στον προστατευτικό σκοπό του κανόνα που παραβιάστηκε (ΕφΑθ 3114/1977 ΝοΒ 26,325, ΕφΑθ 348/1977 ΝοΒ 25,525)

Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος έχει αποτελέσει αντικείμενο μέριμνας και ειδικής πρόβλεψης του συντακτικού νομοθέτη, καταλείποντας στον κοινό νομοθέτη τις επιμέρους ρυθμίσεις καθεμίας ιδιαίτερης περίπτωσης.

3.3. Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Ιδιωτικό Δίκαιο.

Άρθρο ΑΚ 967 Περί Κοινοχρήστων και Άρθρο ΑΚ 57 Περί του Δικαιώματος στην Προσωπικότητα. Η διάταξη ΑΚ 970

Το θετικό δίκαιο και εξειδικεύοντας, ο κανόνας δικαίου προβλέπεται στο άρθρο ΑΚ 970 προβλέπει διάταξη για τα κοινόχρηστα πράγματα: Τα κοινά σε όλους και τα κοινής χρήσεως πράγματα (ΑΚ970), που αποτελούν όχι απλώς το περιβάλλον αλλά και τον απαραίτητο για την επιβίωση και την υγιή διαβίωση του ανθρώπου ζωτικό χώρο.

Σε αυτά περιλαμβάνονται ιδίως τα πράγματα που απαριθμούνται στην ΑΚ 967 (π.χ. τα νερά με ελεύθερη και άνετη ροή, δρόμοι, πλατείες) και αυτά που θεωρούνται ως εκτός συναλλαγής από την ΑΚ 966 (π.χ. θάλασσα, αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία), καθώς και τα ακίνητα που ανήκουν μεν σε ιδιώτες αλλά εντάσσονται σε ιδιαίτερα καθεστάτα προστασίας λόγω του κάλλους ή της πολιτιστικής τους αξίας (π.χ. διατηρητέα κτίσματα, προστατευόμενοι οικισμοί με περιορισμούς στους όρους δόμησης). Τα αγαθά αυτά αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η προσωπικότητα και είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση της ποιότητας ζωής. Η μη ρύπανση, η διατήρηση, η προστασία και η ακώλυτη χρήση του περιβάλλοντος αποτελούν αγαθά, που εντάσσονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας. Η υπαγωγή του νομοθέτη της αναγκαιότητας για την προστασία του φυσικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος ως ιδιαίτερη εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας υποδεικνύει το αναπόδραστο της κοινής μοίρας του ατόμου και του περιβάλλοντός του.

Ειδικότερα, «αν και το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι ενιαίο για λόγους συστηματικούς διακρίνονται διάφορα στοιχεία της, τα οποία αποτελούν εκδηλώσεις του σχετικού δικαιώματος». Ενδεικτικά η απαρίθμηση των υπόλοιπων εκδηλώσεων του δικαιώματος της προσωπικότητας περιλαμβάνει:

- Τη φυσική υπόσταση,
- Την ψυχική υπόσταση,
- Την ηθική υπόσταση
- Την ανάπτυξη της προσωπικότητας,
- Τα μέσα προσδιορισμού της προσωπικότητας,
- Τα προϊόντα της διάνοιας,
- Τη σφαίρα του απόρρητου,
- Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα,
- Τα κοινόχρηστα πράγματα,
- Την επαγγελματική απασχόληση και ανέλιξη,
- Τα νομικά πρόσωπα

Σύμφωνα με τον Γεωργιάδη , προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας συνιστά η επέμβαση σε μία ή περισσότερες από τις παραπάνω εκδηλώσεις της προσωπικότητας. Διακρίνεται σε εσωτερική, δηλαδή σε αυτή που προέρχεται από το ίδιο το πρόσωπο και σε εξωτερική, όταν προέρχεται από τρίτους. Ειδικότερα, η εσωτερική προσβολή δεν ρυθμίζεται από τον Αστικό Κώδικα, αλλά κατ' αρχήν υπαγορεύεται λόγω του αναπαλλοτρίωτου χαρακτήρα του δικαιώματος της προσωπικότητας.

Οποσδήποτε όμως, το ζήτημα πρέπει να κριθεί κατά περίπτωση. Γενικότερα μπορεί να ειπωθεί, πως όταν η εσωτερική προσβολή έχει αντίκτυπο στο δημόσιο συμφέρον, απαγορεύεται [...]

Επίσης, συνίσταται εξωτερική προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας, η οποία κατά τον Γεωργιάδη , ενδιαφέρει το δίκαιο μόνο στην περίπτωση που είναι παράνομη. Δεδομένου ότι η προσωπικότητα αναγνωρίζεται ως δικαίωμα, κατ' αρχήν κάθε προσβολή της είναι παράνομη (π.χ. δημοσιογραφική αναφορά ότι κάποιος παρέστη ως κατηγορούμενος σε δίκης ανθρωποκτονίας, ενώ έχει παραστεί μόνο ως μάρτυρας, η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικής συνδιάλεξης εν αγνοία του

ομιλούντος). Η προσβολή δεν είναι παράνομη μόνο εάν συντρέχουν λόγοι που αίρουν το παράνομο.

Συγκεκριμένα, το παράνομο αίρεται, όταν αυτά προβλέπεται ρητά σε νομοθετική διάταξη (π.χ. ΑΚ 282-286, ΑΚ 985), όταν υπάρχει έγκυρη συναίνεση του δικαιούχου (δηλ. συναίνεση που δεν αντίκειται στον νόμο κατά ΑΚ 174 ή στα χρηστά ήθη κατά τις ΑΚ 178-179), όταν δεν υπερβαίνει το κοινωνικώς αποδεκτό μέτρο (π.χ. σπρώξιμο στο λεωφορείο) ή όταν η προσβολή αποτελεί άσκηση δικαιώματος του προσβάλλοντος (π.χ. εξαιρετικά δυσμενής κριτική της ερμηνείας ηθοποιού σε θεατρικό έργο από κριτικό θεάτρου). Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο δικαστής θα πρέπει να σταθμίσει αξιολογικά τα συγκρουόμενα αγαθά και να καθορίσει τα όριά τους.

Σύμφωνα και με το άρθρο ΑΚ 57, Δικαίωμα στην προσωπικότητα, «όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αν η προσβολή αναφέρεται στην προσωπικότητα προσώπου που έχει πεθάνει, το δικαίωμα αυτό έχουν ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι από διαθήκη.

Βέβαια, σύμφωνα με τον Γεωργιάδη , « ο ΑΚ περιέλαβε διάταξη (ΑΚ 57), με την οποία προστατεύει την προσωπικότητα του προσώπου από κάθε παράνομη προσβολή. Η προστασία αυτή έχει λάβει ήδη και συνταγματική κατοχύρωση, καθώς του άρθρο 2, παρ. 1 του Συντάγματος προβλέπει ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. Συγκεκριμενοποίηση αυτής της επιταγής αποτελούν η ΑΚ 57, άλλες ειδικότερες διατάξεις του ΑΚ (58, 60, 932, κλπ.), καθώς και κανόνες του ποινικού δικαίου (ΠΚ 299 επ., 361, επ., κλπ.). Η διαφορά της ΑΚ 57 από τις τελευταίες είναι ότι, με αυτήν καθιερώνεται σφαιρική προστασία της προσωπικότητας.

Με τα μέσα του ιδιωτικού δικαίου δεν δύναται η επιβολή ρυθμίσεων που επιδιώκουν άμεσα την προστασία του περιβάλλοντος.

Αντιθέτως ωστόσο, στο δημόσιο δίκαιο, το Κράτος τελεί σε σχέση υπεροχής με τον Πολίτη, στον οποίον δύναται να επιβάλλει κυρώσεις μονομερώς, όπως φερ' ειπείν, κυρώσεις που αφορούν αυτήν καθ' εαυτήν την προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών, όπως είναι η ανακύκλωση, η προστασία του τοπίου, των σπανίων ειδών, ή, απαγορεύσεις όπως είναι δραστηριότητες βλαπτικές για το περιβάλλον, ανεξάρτητα από την προσβολή ιδιωτικών αγαθών.

Η προληπτική λειτουργία του ιδιωτικού δικαίου αναπτύσσεται έμμεσα, είτε στην περίπτωση κατά

την οποία ο ρυπαίνων υποχρεούται να άρει τη ρύπανση διότι έτσι προσβάλλεται ιδιωτικό δικαίωμα, είτε όταν προτιμά την λήψη μέτρων υπέρ της προστασία του περιβάλλοντος, προκειμένου για την αποφυγή ή τον περιορισμό του κινδύνου της υποχρέωσης καταβολής αποζημιώσεων για ζημιές που έχουν προκληθεί σε τρίτους εξ αιτίας της ρύπανσης του αέρα, των νερών ή του εδάφους.

Δεν δύναται ένας ιδιώτης να αξιώνει από τρίτον να λάβει μέτρα ανακύκλωσης επιβλαβών απορριμμάτων ούτε να λάβει μέτρα για την προστασία των πτηνών ή ορισμένων ειδών φυτών .

Όπως προκύπτει από την θεώρηση της εισήγησης της Σαραμαντή , όπως αυτήν συντάχθηκε επ' ευκαιρία της ανέγκυσης ναυαγίου πλοίου Sea Diamond,

Το περιβάλλον στο ιδιωτικό δίκαιο ορίζεται ως το σύνολο των αγαθών που συνθέτουν τον ζωτικό χώρο (δική μου υπογράμμιση) του ανθρώπου και περιλαμβάνει όλα τα φυσικά και τεχνητά αγαθά, χάρη στα οποία δημιουργείται και αναπτύσσεται η προσωπικότητα του ατόμου και είναι απαραίτητα για την επιβίωση, την υγιεινή διαβίωση και την εξασφάλιση της ποιότητας ζωής. [Ο ορισμός του περιβάλλοντος] περιλαμβάνει τα κοινά σε όλους πράγματα, στα οποία περιλαμβάνονται τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά αγαθά.

Μετά την αξιολογική στάθμιση της σπουδαιότητας των συγκρουόμενων αγαθών και της βαρύτητας των θιγόμενων συμφερόντων προτιμάται το σημαντικότερο και θεωρείται νόμιμη η προσβολή του άλλου. Στο δύσκολο αυτό έργο θα βοηθηθεί από τις γενικές αρχές του δικαίου και τις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, οι οποίες αποτελούν αξιολογικά κριτήρια, τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τον ερμηνευτή και εφαρμοστή του δικαίου κατά τη συγκεκριμενοποίηση και ερμηνεία διατάξεων του αστικού δικαίου, που καθιερώνουν τα συγκρουόμενα δικαιώματα (Σ 25, παράγραφος 1). Αυτή η αξιολογική στάθμιση λαμβάνει χώρα σε κάθε περίπτωση βάσει των συγκεκριμένων συνθηκών και σε καμία περίπτωση τα διάφορα δικαιώματα και στοιχεία της προσωπικότητας δεν μπορούν να ιεραρχηθούν εκ των προτέρων και αφηρημένως. Μόνη η αξιοπρέπεια του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί ως το ύψιστο αγαθό, που υπερισχύει έναντι όλων των άλλων (βλ. Σ2, 5 και 110).

Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι η νομολογία δέχεται το παράνομο της προσβολής, μόνο όταν αυτή αντίκειται σε επιταγές ή απαγορεύσεις της έννομης τάξης και όχι, όπως δέχεται η θεωρία, κάθε φορά που προσβάλλεται το δικαίωμα της προσωπικότητας.

Για παράδειγμα:

[...] Ο Α, ιδιοκτήτης εργοστασίου, διοχετεύει με αγωγό στη θάλασσα τα λύματα του εργοστασίου

και προκαλεί σοβαρή ρύπανση.

Ο Β, κάτοικος μίας παραθαλάσσιας περιοχής κοντά στο εργοστάσιο του Α, εμποδίζεται λόγω της ρύπανσης να χρησιμοποιεί ελεύθερα τη θάλασσα. Ως εκ τούτου, προσβάλλεται η προσωπικότητα του Β (διάταξη περί των κοινόχρηστων πραγμάτων) .

Κατά τον Λύτρα , «[σ]ήμερα οι ανθρωπογενείς επιδράσεις στο φυσικό περιβάλλον έχουν προκαλέσει οριστικές διαταραχές σε τοπικά οικοσυστήματα, ενώ απειλούν να διαταράξουν οριστικά τη φυσική ισορροπία με απρόβλεπτες συνέπειες για την ίδια τη φύση, το κλίμα, τα οικοσυστήματα αλλά εν τέλει και για τον ίδιο τον άνθρωπο. Επί καθημερινής βάσεως ο ατμοσφαιρικός αέρας, τα νερά (επιφανειακά και υπόγεια [ύδατα]), και το έδαφος επιβαρύνονται με σημαντικές ποσότητες ρύπων κάθε λογής. Κατά τόπους, η ρύπανση του περιβάλλοντος έχει ορατές επιδράσεις στους ανθρώπους (προβλήματα υγείας, δυσφορία), την πανίδα (εξαφάνιση ειδών), την χλωρίδα (καταστροφές δασών από την όξινη βροχή, καινοφανείς ασθένειες φυτών) αλλά και τα υλικά (διάβρωση οικοδομικών υλικών, απόθεση μικροσωματιδίων στις επιφάνειες), ενώ οι επιστήμονες προειδοποιούν για επερχόμενες μεταβολές στο κλίμα, με συνέπεια την εμφάνιση καταστροφικών καιρικών φαινομένων. Η επιβάρυνση καλλιεργήσιμων εδαφών με χημικά λιπάσματα προκειμένου να αυξηθεί η γεωργική παραγωγή και η καθημερινή απόθεση εκατομμυρίων τόνων απορριμμάτων επιβαρύνουν το έδαφος, τα υπόγεια νερά και έχουν επιφέρει διαταραχές στα τοπικά οικοσυστήματα».

Συντρέχει επιπλέον και αξίζει να συμπεριληφθεί στην εκτύλιξη του παρόντος πονήματος, ο ιδιαίτερος και βαρυσήμαντος παράγοντας της ρύπανσης και της επιβάρυνσης του φυσικού, ανθρώπινου, πολιτιστικού περιβάλλοντος και της υγείας του ανθρώπου ως ζωτική έκφανση της προσωπικότητας μέσω του ήχου.

Για το ζήτημα αυτό, πληροφορείται κανείς από τον Χατζή , ότι « ο θόρυβος αποτελεί έναν ιδιαίτερα διαδεδομένο περιβαλλοντικό παράγοντα κινδύνου για τη Δημόσια Υγεία με σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις [...]».

Ως θόρυβος, ορίζεται κάθε ηχητικό ερέθισμα που εκλαμβάνεται ως ενόχληση από τον ανθρώπινο δέκτη. Το 1999 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας [όρισε] ως περιβαλλοντικό θόρυβο αυτόν που προέρχεται από τις οδικές, σιδηροδρομικές και αεροπορικές μεταφορές, όπως επίσης και από την γειτονιά. Συγχρόνως, το 1999, η περιβαλλοντική υγεία ορίστηκε ως το σύνολο από «αυτές [τις] πλευρές της ανθρώπινης υγείας που επηρεάζονται από φυσικούς, χημικούς, βιολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες του περιβάλλοντος».

Σύμφωνα με τον Σπυρόπουλο , «στη βλάβη της ακοής από τον θόρυβο συντελούν, εκτός από την ένταση, η διάρκεια, η χωρική και χρονική κατανομή, καθώς και οι ψυχολογικές επιδράσεις».

Ο θόρυβος, για του λόγου το ακριβές, θέτει το ανθρώπινο σώμα σε συναγερμό και ετοιμότητα. Συνεπώς, ο συνεχής θόρυβος παράγει μία κατάσταση διαρκούς έντασης.

Στις αντιδράσεις του οργανισμού στην έκθεση σε χρόνια θόρυβο περιλαμβάνονται:

- Η προσωρινή μείωση της ακοής,
- Η βαρηκοΐα μέχρι και η κώφωση (με την πάροδο των ετών),
- Η αυξημένη μυϊκή δραστηριότητα,
- Η επιτάχυνση της αναπνοής,
- Ο αυξημένος μεταβολισμός,
- Οι ενοχλήσεις στο πεπτικό σύστημα,
- Η μείωση του καρδιακού όγκου,
- Η κακή αιμάτωση των περιφερικών αγγείων,
- Οι αποκλίσεις του EEG (ηλεκτροεγκεφαλογράφημα),
- Οι πονοκέφαλοι,
- Η μείωση της προσοχής και της αντίληψης,
- Μείωση της ικανότητας για συγκέντρωση και της επίδοσης στην μάθηση,
- Οι διαταραχές κατά τη διάρκεια του ύπνου και οι νευρώσεις.

Βάσει της συχνότητας της έκθεσης του ανθρώπου σε θόρυβος που προσδιορίζεται με ακριβείς τιμές, σε συγκεκριμένα dBA, και σαφώς αναλόγως της έντασης και την ανά περίπτωση κατάσταση της υγείας του κάθε ανθρώπου και της ευαισθησίας του, πληροφορούμαστε από τον Σπυρόπουλο ότι «[ε]αν η μέση ηχητική στάθμη υπερβαίνει επί σειράν ετών, στην πλειοψηφία των ημερών

εργασίας, κατά τη διάρκεια της εργασίας την τιμή [που ορίζεται στα 90dBA], πρέπει να αναμένεται μόνιμη βλάβη του αυτιού.

Η βαρηκοΐα έχει γίνει εξαιρετικά διαδεδομένη επαγγελματική αρρώστια.

Δεδομένων και των προβλέψεων από τον Έλληνα νομοθέτη (ΑΚ 967), το παραπάνω συμπέρασμα συνιστά οιονεί προσβολή της προσωπικότητας του ανθρώπου.

Βέβαια, ο Αστικός Κώδικας δεν περιέχει ορισμό της προσωπικότητας με την προσωπικότητα υπό στενή έννοια, δηλαδή την ικανότητα δικαίου (παρ. 9ΑΚ).

Αν και δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός [της προσωπικότητας], θα μπορούσε να ειπωθεί ότι προσωπικότητα είναι όλες εκείνες οι αστάθμητες αξίες, οι οποίες απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου. Η ευρεία αυτή έννοια της προσωπικότητας έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί να καλύψει προσβολές, οι οποίες δεν ήταν να δυνατόν να προβλεφθούν από τον νομοθέτη.

Το δικαίωμα στην προσωπικότητα είναι δικαίωμα: α) προσωπικό και όχι περιουσιακό, β) προσωποπαγές, συνδέεται δηλαδή στενά με το πρόσωπο του δικαιούχου, ώστε δεν μπορεί να μεταβιβαστεί ή να κληρονομηθεί και γ) απόλυτο, δηλαδή στρέφεται κατά πάντων και απαιτεί τον σεβασμό του από κάθε προσβολή .

Αξίζει να γίνεται στο εξής, διαρκώς στα εξέχοντα στοιχεία του ορισμού της προσωπικότητας καθ' όλην την έκταση της συζήτησης περί του φυσικού περιβάλλοντος στο ιδιωτικό δίκαιο με έμφαση τις διατάξεις του Αστικού Δικαίου.

Όπως πληροφορούμαστε από τον Λύτρα , «ο θόρυβος επιβαρύνει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στα αστικά κέντρα».

Επιστρέφοντας στην ανάλυση της εν γένει ρύπανσης και μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος,

«Χιλιάδες τόνοι επικίνδυνων χημικών μεταφέρονται και αποτίθενται καθημερινά για τις ανάγκες της παραγωγής αγαθών, είτε ως πρώτες ύλες είτε ως άχρηστα αέρια, εκπομπές, απόβλητα ή απορρίμματα [...]».

Η αναγκαιότητα για ορθολογική οργάνωση της ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό της μείωσης ή έστω, της επιβράδυνσης του ρυθμού της επιβάρυνσης του φυσικού περιβάλλοντος, η ανάγκη της προστασίας των φυσικών πόρων και της επίτευξης οικολογικής ισορροπίας με τον σχεδιασμό και

την ενσωμάτωση μηχανισμών και τεχνολογιών και την προστασία του περιβάλλοντος έχει πλέον κινητοποιήσει πολίτες και πολιτικούς, αποτελώντας αντικείμενο τόσο της διεθνούς όσο και της εθνικής πολιτικής των περισσότερων κρατών του κόσμου. Μάλιστα, λαμβάνοντας υπόψη το αναπόδραστο γεγονός ότι η προστασία του περιβάλλοντος δεν περιορίζεται, ούτε αναγνωρίζει εθνικά σύνορα, η διεθνής κοινότητα έχει ήδη αναγνωρίσει την παγκόσμια διάσταση του προβλήματος, κάτι το οποίο επαληθεύεται από την ανάγκη σύναψης και συμμόρφωσης των κρατών με τις διεθνείς συνθήκες περί της προστασίας του περιβάλλοντος .

Εξ άλλου προϋποθέσεις παροχής προστασίας σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας κατ' άρθρο 57 ΑΚ είναι: α) Η ύπαρξη προσβολής και β) η προσβολή να είναι παράνομη. Δεν απαιτείται η προσβολή να είναι υπαίτια, παρά μόνο για τη θεμελίωση αξιώσεως για αποζημίωση κατ' άρθ. 914 επ. ΑΚ, στις οποίες παραπέμπει η παρ. 2 του άρθ. 57 ΑΚ. Προβολή δε του δικαιώματος χρήσεως του ζωτικού χώρου επέρχεται, όταν διαταράσσεται από τρίτους (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) στοιχείο του ζωτικού χώρου κατά τέτοιο τρόπον, ώστε να αλλοιώνεται ή να καταργείται η κοινή ωφέλεια που πηγάζει από τη χρήση του συγκεκριμένου πράγματος, είτε να καθίσταται αδύνατη η χρήση του στοιχείου αυτού ή άλλου συνδεδεμένου όμως με αυτό. Η προσβολή μπορεί επομένως να στρέφεται είτε κατά του κοινωφελούς χαρακτήρα του πράγματος είτε κατά της δυνατότητας ασκήσεως του δικαιώματος χρήσεως. Την ένδικη δε προστασία του ζωτικού χώρου του ανθρώπου μέσω των άρθ. 57 και 59 ΑΚ, στηρίζουν, μεταξύ άλλων αξιώσεων, και αξίωση για άρση της προσβολής, η αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, η αξίωση για αποζημίωση και επιπλέον η αξίωση για την ικανοποίηση ηθικής βλάβης. Ειδικότερα, η αξίωση για άρση της προσβολής του ζωτικού χώρου συνίσταται στον παραμερισμό των συνεπειών της πράξεως, που αποτελεί την προσβολή και την επαναφορά της κοινοχρησίας και της κοινής ωφέλειας στην προηγούμενη κατάσταση. Προϋπόθεση ασκήσεως της αγωγής είναι η διάρκεια της προσβολής, η οποία απαιτείται να μην έχει παύσει κατά την έγερση της αγωγής ή έστω να υπάρχει πηγή ενδεχομένων προσβολών του ζωτικού χώρου. Σε περίπτωση δε που δεν επήλθε ολική καταστροφή του ζωτικού χώρου, η αξίωση αποβλέπει στην αποκατάσταση της κοινής ωφέλειας (π.χ. απορρύπανση ποταμού) ή του δικαιώματος χρήσεως (π.χ. αφαίρεση εγκαταστάσεων που παρεμπόδιζαν την κοινή χρήση του δάσους), τα οποία με την προσβολή είχαν θιγεί (ΑΠ 743/1963 ΝοΒ 12,514, ΕφΚρ 65/1963 ΝοΒ 12,211). Η εκτέλεση δε της δικαστικής αποφάσεως για αποδοχή του αιτήματος άρσεως της προσβολής πραγματοποιείται είτε σύμφωνα με το άρθ. 945 ΚΠολΔ (άρση της προσβολής από το δανειστή με δαπάνες του οφειλέτη) είτε σύμφωνα με το άρθ. 946 ΚΠολΔ (καταδίκη σε τέλεση πράξεως και χρηματική ποινή για την περίπτωση που δεν επιχειρηθεί η πράξη). Πέραν δε των ανωτέρω, η προσβολή του δικαιώματος χρήσεως κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος, στοιχείου δηλ. του ζωτικού χώρου του ανθρώπου, ενδέχεται να

θεμελιώνει αδικοπρακτική ευθύνη για αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας σύμφωνα με το άρθ. 914 ΑΚ ή με βάση του άρθ. 29 Ν 1650/1986 ή άλλο ειδικό ιδρυτικό της ευθύνης κανόνα δικαίου. Προκειμένου να εφαρμοστούν οι διατάξεις για τις αδικοπραξίες στις περιπτώσεις περιβαλλοντικής ζημίας, απαιτείται να συντρέχουν οι γενικές προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης, ήτοι ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη, εφ' όσον υπάρχουν ειδικές διατάξεις που επιβάλλουν τη λήψη μέτρων ή συμπεριφορά που επιβάλλεται για την αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας), παράνομη και υπαίτια, πρόκληση έστω και απροσδιόριστης εκτάσεως ζημίας καθώς και αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς και ζημίας. Ως προς τον ζωτικό χώρο, παράνομη είναι κατ' αρχήν μία συμπεριφορά είτε διότι προσκρούει σε ειδική διάταξη, εκτός Αστικού Κώδικα, που αποσκοπεί στην προστασία του αγαθού αυτού ή ειδικότερα της ζωής, υγείας κ.λπ. από περιβαλλοντικές αλλοιώσεις, είτε διότι προσκρούει σε μια από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα (όπως το άρθ. 57 αυτού), μέσω των οποίων είναι δυνατόν να προστατευτεί, αυτοτελώς ή σε συνάρτηση με άλλο έννομο αγαθό, ο ζωτικός χώρος του ανθρώπου. Παράνομη είναι επίσης η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη), μέσω της οποίας παραβιάζεται συναλλακτική υποχρέωση πρόνοιας και ασφάλειας που αποβλέπει στην προστασία της ζωής, της υγείας, της σωματικής ακεραιότητας ή του ζωτικού χώρου του ανθρώπου. Η παραβίαση διατάξεων που αποσκοπούν στην προστασία γενικού συμφέροντος, μολονότι συνιστά πράξη παράνομη υπό ευρεία έννοια, θεωρείται παράνομη συμπεριφορά με την έννοια της διάταξης του άρθ. 914 ΑΚ ή του άρθ. 29 Ν. 1650/1986, μόνον εφ' όσον παράλληλα μέσω της διάταξης που παραβιάστηκε επιδιώκεται και η προστασία ιδιωτικού έννομου αγαθού ή συμφέροντος και ειδικότερα εφ' όσον το προσβληθέν έννομο αγαθό εμπίπτει στον προστατευτικό σκοπό του κανόνα που παραβιάστηκε (ΕφΑθ 3114/1977 ΝοΒ 26,325, ΕφΑθ 348/1977 ΝοΒ 25,525) .

Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος έχει αποτελέσει αντικείμενο μέριμνας και ειδικής πρόβλεψης του συντακτικού νομοθέτη, καταλείποντας στον κοινό νομοθέτη τις επιμέρους ρυθμίσεις καθεμίας ιδιαίτερης περίπτωσης.

Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος της Πολιτείας που ορίζει από την μία, πώς συγκροτείται και πώς ασκείται η κρατική εξουσία, και, από την άλλη, ποια είναι τα σπουδαιότερα δικαιώματα που οι πολίτες μπορούν να ασκήσουν έναντι τρίτων. Το Σύνταγμα είναι ο ανώτατος νόμος της Πολιτείας, τόσο από ουσιαστική άποψη, λόγω της μεγάλης σημασίας των διατάξεών του, οι οποίες περιλαμβάνουν τους βασικούς κανόνες της πολιτικής αντιπαράθεσης και της κοινωνικής συμβίωσης γενικότερα, και ως τέτοιοι επηρεάζουν περισσότερο από κάθε άλλη ρύθμιση τη ζωή των πολιτών, όσο και από άποψη τυπική, καθώς δεν μπορεί να τροποποιηθεί σύμφωνα με τη συνήθη νομοπαραγωγική διαδικασία, αλλά, για την αναθεώρηση του Συντάγματος απαιτούνται

αυξημένες πλειοψηφίες στη Βουλή, οι οποίες μάλιστα καλούνται να ψηφίσουν υπέρ των προτεινόμενων αλλαγών σε δύο συνεχόμενες Βουλές.

Έτσι, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του Λύτρα , το Ελληνικό Σύνταγμα αναγορεύει την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος σε υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός.

Ειδικότερα στον κανόνα δικαίου όπως αυτός προβλέπεται από το άρθρο 24 του ισχύοντος Συντάγματος, Προστασία του Περιβάλλοντος,

Διαβάζουμε στην παρ. 1: Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του του Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την εθνική Οικονομία ή αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.

Συνεχίζοντας, σύμφωνα με την παράγραφο 6 του άρθρου 24 του ισχύοντος Συντάγματος , τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος.

Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής με περιοριστικά μέτρα της διοίκησης, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

Σε ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 24, ο συντακτικός νομοθέτης προβαίνει σε αποσαφήνιση του εννοιολογικού περιεχομένου του κεντρικού ορισμού της συνταγματικής διάταξης, των όρων «δάσος» και «δασικό οικοσύστημα» ως εξής: Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν, μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά .

Η θέσπιση των κανόνων που αποσκοπούν στην προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος επιτυγχάνεται, κατά κόρον μέσα από τις προβλέψεις του δημοσίου δικαίου.

Στο δημόσιο δίκαιο υπόκειται οι ρυθμίσεις επιβολής υποχρεώσεων με *άμεσο* σκοπό τους την προστασία του περιβάλλοντος καθώς και τις ρυθμίσεις εκείνες που *έμμεσα* επιδιώκουν τον αυτό σκοπό, π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις ή θέσπιση κινήτρων για την εφαρμογή τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον.

Πέραν τούτων, μέσα από τις προβλέψεις και τις ρυθμίσεις του δημοσίου δικαίου, του Κράτος δύναται να επιβάλλει τον προγραμματισμό της ανάπτυξης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, ιδίως μέσα από την χωροταξία.

Η δημόσια διοίκηση επιφορτίζεται με την εξειδίκευση, την παρακολούθηση, τον προληπτικό και κατασταλτικό έλεγχο της εφαρμογής των κανόνων που αποβλέπουν στην προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και επαγρυπνά για την επιβολή διοικητικών κυρώσεων όπου παρατηρούνται περιπτώσεις παραβάσεων.

Το ποινικό δίκαιο επίσης μεριμνά περί της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στο δίκαιο του περιβάλλοντος.

Ειδικότερα, το ποινικό δίκαιο μπορεί να αναπτύξει μία γενική προληπτική δράση, στον βαθμό που προβλέπει ποινή για ορισμένες συμπεριφορές οι οποίες επιβαρύνουν με ρύπανση το περιβάλλον.

Εν γένει, το ιδιωτικό δίκαιο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των ιδιωτών επί τη βάση της αρχής της ισότητας και της ελευθερίας.

Κατά κύριο λόγο, το ιδιωτικό δίκαιο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των προσώπων μεταξύ τους καθώς και σε σχέση με τα πράγματα τα οποία υπάγονται στην εξουσία των προσώπων.

Το φυσικό περιβάλλον συλλήβδην δεν συνιστά αντικείμενο ιδιωτικού δικαιώματος, μα αποτελεί κοινό αγαθό.

Κατά τη διατύπωση του Μπρούμα , τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά αγαθά χαρακτηρίζονται από το δίκαιο είτε ως κοινά σε όλους πράγματα (*res communes omnium*), όπως ο ατμοσφαιρικός αέρας και η θάλασσα, είτε ως πράγματα κοινής χρήσης (*res publicae*), όπως τα γλυκά νερά, οι όχθες λιμνών ή ποταμών, οι αιγιαλοί, τα λιμάνια, οι όρμοι, ο δημόσιος χώρος και τα δημόσια αγαθά του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (966 – 967 ΑΚ). Τα προαναφερόμενα αγαθά αποτελούν σύμφωνα με το ιδιωτικό δίκαιο πράγματα εκτός συναλλαγής, επάνω στα οποία αναγνωρίζεται ρητώς η κοινή χρήση.

Τα κοινά σε όλους πράγματα από τη φύση τους χρησιμεύουν για τις βασικές ανάγκες όλων των ανθρώπων και δεν επιδέχονται ανθρώπινη εξουσίαση σε καθολικό βαθμό. Ως εκ τούτου, δεν είναι δεκτικά ιδιωτικών δικαιωμάτων. Τα κοινόχρηστα πράγματα έχουν επίσης τεθεί από το δίκαιο εκτός συναλλαγής, δηλαδή εκτός αγοράς και εκτός της σφαίρας της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, καθώς λόγω της σημασίας τους είναι προορισμένα αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση δημόσιων σκοπών.

Για τον λόγο αυτό, το ιδιωτικό δίκαιο μόνο έμμεσα κινητοποιείται για την προστασία του περιβάλλοντος. Κατά τις περιπτώσεις δηλαδή όπου υπάρχει προσβολή, ή έστω διακύβευση ιδιωτικών αγαθών ή δικαιωμάτων.

Στον βαθμό λοιπόν, που η ρύπανση του περιβάλλοντος γεννά ως συνέπεια την πρόκληση ζημίας σε ιδιωτικά αγαθά, τότε τίθενται ζητήματα αποζημιώσεων του προσβληθέντος από τον δράστη, του ρυπαίνοντα.

Στη δε περίπτωση της διαρκούς προσβολής του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια προσβολής δικαιώματος, τότε στον προσβληθέντα παρέχεται και αξίωση της άρσης της προσβολής και παράλειψης αυτής στο μέλλον.

Στο προαναφερθέν δικαίωμα στο περιβάλλον πρέπει να συμπεριληφθούν όλα ανεξαιρέτως τα περιβαλλοντικά αγαθά, τα οποία αν και δεν ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία των πραγμάτων εκτός συναλλαγής, ούτε έχουν αφιερωθεί στην υπό στενή έννοια κοινοχρησία, λόγω ιστορικής, αρχαιολογικής, φυσικής, αισθητικής ή άλλης αξίας, αποτελούν τμήμα του περιβάλλοντος του ανθρώπινου ιστορικού, αρχαιολογικού, φυσικού, κλπ. χώρου, η διαφύλαξη του οποίου αποβαίνει σε όφελος του περιβάλλοντος και των χρηστών του.

Προϋποθέσεις παροχής προστασίας σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος στην προσωπικότητα κατ' άρθρο 57 ΑΚ είναι η ύπαρξη προσβολής και η προσβολή να είναι παράνομη.

Δεν απαιτείται η προσβολή να είναι υπαίτια, παρά μόνο για τη θεμελίωση περί αξιώσεως για αποζημίωση κατ' άρθρο 914 επ. ΑΚ: «Όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει», στις οποίες παραπέμπει η παράγραφος 2 του άρθρου 57 ΑΚ» (Δικαίωμα στην Προσωπικότητα).

Προσβολή του δικαιώματος χρήσεως του ζωτικού χώρου επέρχεται όταν διαταράσσεται από τρίτον είτε από φυσικό πρόσωπο είτε από νομικό πρόσωπο, στοιχείο του ζωτικού χώρου κατά τέτοιον τρόπο, ώστε ν' αλλοιώνεται ή να καταργείται η κοινή ωφέλεια που πηγάζει από τη χρήση του ή να καθίσταται αδύνατη η χρήση του στοιχείου αυτού ή άλλου, συνδεδεμένου με αυτό.

Η προσβολή μπορεί να στρέφεται είτε κατά του κοινωφελούς χαρακτήρα του πράγματος, είτε κατά της δυνατότητας ασκήσεως του δικαιώματος χρήσεώς του.

Την ένδικη προστασία του ζωτικού χώρου του ανθρώπου μέσω των άρθρων 57 ΑΚ και 59 ΑΚ (Ικανοποίηση της Ηθικής Βλάβης) : «Το δικαστήριο, με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη του του είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο για να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί.

Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις».

Οι εν λόγω διατάξεις, στηρίζουν και αξίωση για άρση της προσβολής, για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, για αποζημίωση και ικανοποίηση ηθικής βλάβης.

Ιδιαίτερη σημασία για το περιβάλλον παρουσιάζει και η δυνατότητα αποκαταστάσεως μέλλουσας ζημίας, δεδομένου ότι συχνά οι συνέπειες της προσβολής των περιβαλλοντικών αγαθών δεν είναι αμέσως ορατές σε όλη τους την έκταση. Τα προσβλητικά για το περιβάλλον γεγονότα είναι δυνατόν να έχουν συνέπειες επαναλαμβανόμενες ή συνέπειες που επενεργούν στο μέλλον. Προκειμένου ν' αποκατασταθεί μελλοντική ζημία απαιτείται πιθανολόγησή της βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, όπως είναι τα πορίσματα της επιστήμης και της τεχνολογίας και τα διδάγματα της κοινής πείρας [...].

Η διαπίστωση ότι τα πιο σημαντικά περιβαλλοντικά αγαθά ταυτίζονται σε εκτεταμένο βαθμό με τα κοινά σε όλους και τα κοινόχρηστα πράγματα στα οποία ο καθένας έχει δικαίωμα χρήσης, απόλαυσης και ωφέλειας, το οποίο εκπηγάει από γενικότερο δικαίωμα της προσωπικότητας (57ΑΚ), προσδίδει κάποια ενδιαφέρουσα, σύμφωνα με τον Λύτρα, νομική βάση για την απόκρουση πολλών μορφών ρύπανσης του περιβάλλοντος.

Οι διατάξεις του γειτονικού δικαίου, ιδίως των άρθρων 1003 (Περιορισμοί Κυριότητας-Εκπομπές), 1004 (Επιβλαβείς Εγκαταστάσεις), 1005 ΑΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 1008 ΑΚ (Αρνητική Αγωγή), προσφέρουν επιπροσθέτως, την νομική βάση για την απόκρουση βλαπτικών επιδράσεων, ιδίως στον αέρα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει υποχρέωση ανοχής (λόγοι δημοσίου συμφέροντος, λόγοι εθνικής Οικονομίας).

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η ρύπανση του περιβάλλοντος έχει επιφέρει ζημία, η αξίωση που γεννιέται βάσει των διατάξεων περί αδικοπραξίας (914 επ ΑΚ), τίθεται στο επίκεντρο του νομικού ενδιαφέροντος.

Στην ελληνική δικαιοσύνη τάξη, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη του άρθρου 29 Ν. 1650/1986, η οποία καθιερώνει αστική ευθύνη του ρυπαίνοντος (2003).

Εξετάζοντας αναλυτικότερα τη διατύπωση και το πνεύμα του, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 του Ν. 1650/86, ως σκοπός του νόμου περί της προστασίας του περιβάλλοντος ορίζεται η θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και η καθιέρωση κριτηρίων για την προστασία του περιβάλλοντος έτσι ώστε ο άνθρωπος, ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον μέσα στο οποίο να προστατεύεται η υγεία του και να ευνοείται η ανάπτυξη και η προσωπικότητά του.

Η προστασία του περιβάλλοντος, θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής, υλοποιείται κύρια μέσα από τον δημοκρατικό προγραμματισμό, σύμφωνα με τη διατύπωση του Έλληνα νομοθέτη.

Η Ακριβοπούλου εγείρει ερώτημα περί του ακριβούς αντικείμενου του δικαίου προστασίας του περιβάλλοντος. Ουσιαστικά, εξηγεί, το ερώτημα όσον αφορά το αντικείμενο του δικαίου προστασίας του περιβάλλοντος είναι κατά πόσον αυτό προστατεύει τον άνθρωπο ή το περιβάλλον. Πρόκειται, λοιπόν περί δύο διαφορετικών θεωρητικών αντιλήψεων που προτείνονται: την ανθρωποκεντρική και την οικοκεντρική.

Αναλυτικότερα, στην ανθρωποκεντρική προσέγγιση, το περιβάλλον προστατεύεται χάριν του ανθρώπου, ενώ αντίθετα, στην οικονομική προσέγγιση, η προστασία του περιβάλλοντος γίνεται αντιληπτή ως αξία καθαυτή.

Επιχειρείται η σύνθεση δύο θεωρήσεων ούτως ώστε η οικονομική θεώρηση να εμπερικλείει και το περιβάλλον το οποίο έχει διαμορφωθεί και κατασκευασθεί από τον ίδιο τον άνθρωπο.

Όσο για την εννοιολογική περιχαράκωση του περιβάλλοντος, προτείνονται διάφοροι ορισμοί, όπως αυτοί προκύπτουν από τη νομολογία του ΣτΕ 3146/1986 και από τη νομοθεσία Ν. 1126/1981 και Ν. 360/ 1976.

Ο ορισμός ο οποίος προτείνει το 1^ο κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον είναι ο εξής: «Περιβάλλον είναι το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν με τη διαπλοκή των σχέσεών τους, το πλαίσιο, τα μέσα και τις συνθήκες ζωής του ανθρώπου και της κοινωνίας».

Εν τέλει, συγγενείς προς την έννοια του περιβάλλοντος είναι και οι έννοιες του βιοτικού πλαισίου, των βιοτικών βάσεων του ανθρώπου και της ποιότητας ζωής». Το περιβάλλον εννοείται εν στενή

και εν ευρεία έννοια. Υπό τη στενή του έννοια, το περιβάλλον εμπεριέχει μόνον το φυσικό περιβάλλον, δηλαδή τις βιοτικές βάσεις ή φυσικούς πόρους του ανθρώπου, ενώ με την ευρεία έννοια εννοείται το συνολικό περιβάλλον που εμπεριέχει τον άνθρωπο, τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς θεσμούς και τα αγαθά.

Εξειδικεύοντας, οι βασικοί στόχοι του νόμου περί της προστασίας του περιβάλλοντος είναι οι ακόλουθοι:

α. Η αποτροπή της ρύπανσης και γενικότερα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και η λήψη όλων των αναγκαίων για τον σκοπό αυτόν, προληπτικών μέτρων.

β. Η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας από τις διάφορες μορφές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ειδικότερα από τη ρύπανση και τις οχλήσεις.

γ. Η προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης του εθνικού χώρου συνολικά και των επί μέρους γεωγραφικών και οικιστικών ενοτήτων του και μέσα από την ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος.

δ. Η διασφάλιση της δυνατότητας ανανέωσης φυσικών πόρων και η ορθολογική αξιοποίηση των μη ανανεώσιμων ή σπανίων σε σχέση με τις τωρινές και τις μελλοντικές ανάγκες και με κριτήριο την προστασία του περιβάλλοντος.

ε. Τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και των φυσικών οικοσυστημάτων και η διασφάλιση της αναπαραγωγικής του ικανότητας.

στ. Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα που διατυπώνει η Σαραμαντή ,

Η διάταξη του άρθρου 29 Ν. 1650/1986 καθιερώνει ευθύνη από διακινδύνευση του φορέα δραστηριοτήτων που συνεπάγονται αυξημένους κινδύνους πρόκλησης περιβαλλοντικών ζημιών, η οποία είναι διακριτή από τις μορφές ευθύνης που καθιερώνει ο Αστικός Κώδικας και ιδίως από την αδιοπρακτική ευθύνη, η οποία προϋποθέτει ανθρώπινη πράξη ή παράλειψη, παρανομία και υπαιτιότητα του ζημιωθέντος.

Αναλυτικότερα, με τις διατάξεις του παρόντος νόμου επιδιώκονται:

α. Η προστασία του εδάφους και η λήψη των αναγκαίων μέτρων ώστε οι χρήσεις τους να γίνονται

σύμφωνα με τις φυσικές του ιδιότητες και την παραγωγική του ικανότητα.

β. Η προστασία των επιφανειακών και υπόγειων νερών θεωρούμενων ως φυσικών πόρων και οι οικοσυστημάτων.

γ. Η προστασία της ατμόσφαιρας.

δ. Η προστασία και διατήρηση της φύσης και του τοπίου και ιδιαίτερα περιοχών με μεγάλη βιολογική, οικολογική, αισθητική ή γεωμορφολογική αξία.

ε. Η προστασία των ακτών των θαλασσών, των όχθων των ποταμών, των λιμνών, του βυθού αυτών και των νησίδων ως φυσικών πόρων, ως στοιχείων οικοσυστημάτων και ως στοιχείων του τοπίου.

στ. Ο καθορισμός της επιθυμητής και της επιτρεπόμενης ποιότητας των φυσικών αποδεκτών καθώς και των κάθε είδους επιτρεπόμενων εκπομπών αποβλήτων, με την καθιέρωση και χρησιμοποίηση των κατάλληλων παραμέτρων και οριακών τιμών, ώστε να μην προκαλείται υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με κριτήρια τα εξής:

- Την επιστημονική γνώση και εμπειρία,
- Την καλύτερη διαθέσιμη και οικονομικά εφικτή τεχνολογία,
- Τις τοπικές συνθήκες και ιδιομορφίες του περιβάλλοντος και του πληθυσμού καθώς επίσης και τις ανάγκες ανάπτυξης,
- Την προϋπάρχουσα διαμόρφωση συλλογικής χρήσης μίας περιοχής,
- Τα υφιστάμενα χωροταξικά και αναπτυξιακά σχέδια,

Και τέλος,

ε. Η ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των πολιτών στα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από τη σωστή πληροφόρηση και εκπαίδευση.

Αντίθετα, η ευθύνη από διακινδύνευση που καθιερώνει η διάταξη του άρθρου 29 Ν. 1650/ 1986 δεν επεκτείνεται στους προστιθέντες, των οποίων η ευθύνη κρίνεται με βάση τις γενικές διατάξεις. Αν η ζημία οφείλεται σε συμπεριφορά προστιθέντος, ο προστήσας ευθύνεται, εφ' όσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 18, ενώ η ευθύνη του προστιθέντος απέναντι στον ζημιωθέντα κρίνεται

κατά τις διατάξεις περί αδικοπραξιών του Αστικού Κώδικα. Η ευθύνη από ρύπανση ή υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος δεν αποκλείει την ευθύνη από άλλες διατάξεις εντός ή εκτός συστήματος του Αστικού Κώδικα, ιδίως εκείνες που αφορούν προσβολή της προσωπικότητας (ΑΚ 57 επ.) και τις αδικοπραξίες (ΑΚ 914 επ.).

Ειδικότερα, το φυσικό πρόσωπο έχει έννομο συμφέρον να ζητήσει δικαστική επίλυση μίας περιβαλλοντικής διαφοράς, όταν θίγεται η ιδιοκτησία του από αθέμιτες εκπομπές ή στην περίπτωση κατά την οποία έχει υποστεί ζημία οφειλόμενη σε ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Ανατρέχοντας στην ανάλυση του Λύτρα , κατανοούμε ότι [η] άσκηση του δικαιώματος χρήσης και απόλαυσης των περιβαλλοντικών αγαθών σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να εγείρει ενδιαφέροντα δικονομικά ζητήματα.

Δικαιούται, φερ' ειπείν, ο κάτοικος της Ρόδου να εγείρει αγωγή ισχυριζόμενος ότι προσβάλλεται το δικαίωμα της προσωπικότητάς του διότι διοχετεύονται απόβλητα στη λίμνη Κερκίνη (σ.σ. τεχνητή λίμνη στην Μακεδονία, στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού Σερρών) ή ο κάτοικος της Αλεξανδρούπολης, αντίστοιχα, διότι εκχερσώνεται τμήμα του δάσους στον Ταΰγετο;

Αν υποθέσουμε ότι δικαιώνεται ο ενάγων για την παράνομη ρύπανση του Παγασητικού ή του Κορινθιακού Κόλπου, τότε ως προς το παράνομο της προσβολής δημιουργείται δεδικασμένο, ή αν τυχόν εγερθεί και άλλη αγωγή από άλλον πολίτη, η υπόθεση θα πρέπει να εξεταστεί και πάλι; Αν κριθεί, ότι ο ενάγων δικαιούται χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, διότι μία βιομηχανία διοχέτευσε παρανόμως απόβλητα και προκάλεσε ρύπανση στον παρακείμενο ποταμό, τότε τι θα γίνει ως προς τις αξιώσεις περί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης , ενδεχομένως χιλιάδων άλλων προσώπων που θεωρούν ότι προσεβλήθη για τον ίδιο λόγο η προσωπικότητά τους;

Νομικά Πρόσωπα έχουν δικαίωμα χρήσης και απόλαυσης της ωφέλειας από τα περιβαλλοντικά αγαθά όμοιο με τα φυσικά πρόσωπα; Βεβαίως, ο ενάγων νομιμοποιείται στην έγερση αγωγής όταν έχει έννομο συμφέρον (άρθρο 69 ΚΠολΔ) το οποίο πρέπει ειδικώς να θεμελιωθεί όταν ο ενάγων δεν βρίσκεται σε κάποια τοπική (τουλάχιστον) σχέση με το βλαπτόμενο περιβαλλοντικό αγαθό. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τελικά νομιμοποιείται στην άσκηση της αγωγής μόνον όποιος μπορεί να ισχυριστεί μία οικολογική γειτνίαση με το περιβαλλόμενο περιβαλλοντικό αγαθό .

Τα νομικά πρόσωπα δικαιούνται, σε περίπτωση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, ν' ασκήσουν αγωγή και πρόσθετη παρέμβαση υπέρ ιδιώτη για την υπεράσπιση ιδίου εννόμου συμφέροντος και όχι ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους, υπό την

προϋπόθεση ότι έχουν ως καταστατικό σκοπό τους την προστασία του περιβάλλοντος.

Ειδικότερα δε, όσον αφορά τους ΟΤΑ, το σχετικό έννομο συμφέρον θεμελιώνεται στην παρεχόμενη εκ του Συντάγματος αρμοδιότητα μέριμνας για τις τοπικές υποθέσεις και στις διατάξεις του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (άρθρο 75 ιβ' Ν. 3463/2006), στις οποίες καθορίζεται ότι στις αρμοδιότητές τους εντάσσεται η προστασία και αναβάθμιση του φυσικού, αρχιτεκτονικού, και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο πλαίσιο των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών, η προστασία και διαχείριση των υδάτινων πόρων και η καταπολέμηση της ρύπανσης στην περιφέρειά τους, εκτενέστερος λόγος περί των οποίων πραγματοποιείται στην αμέσως επόμενη υποενότητα.

3.4. Προστασία Δικαίου κατά την Προσβολή: Νομολογία

Αιτιώδης Σχέση μεταξύ Ζημίας και Ζημιογόνου Δράσης: Για τη θεμελίωση ενώπιον των δικαστηρίων οποιασδήποτε από τις αξιώσεις, που αναφέρθηκαν, ο ζημιωθείς φέρει το βάρος της απόδειξης του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της ζημίας του ζωτικού περιβαλλοντικού του χώρου και της ζημιογόνου δράσης του τρίτου.

Με βάση την αρχή της προφύλαξης σε περίπτωση απουσίας επιστημονικής βεβαιότητας ως προς το ακίνδυνο της δραστηριότητας του τρίτου για τη θεμελίωση του αιτιώδους συνδέσμου αρκούν μόνον ενδείξεις διακινδύνευσης, χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί πλήρως η αιτιώδης σχέση μεταξύ ορισμένης γεγενημένης ζημίας και της δραστηριότητας του τρίτου.

Επί τοις πράγμασι, εξετάζοντας πόρισμα της νομολογίας του Αρείου Πάγου (Απόφαση 1574/2014) επί επιδικάσεως υπόθεσης λόγω ένδικης διαφοράς,

«Κατά τη διάταξη του αρθ.57 εδ. α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Με την διάταξη αυτή προστατεύεται το δικαίωμα της προσωπικότητας ως πλέγμα αγαθών που συνθέτουν την υπόσταση του προσώπου, με τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο. Τέτοια προστατευόμενα αγαθά είναι, μεταξύ άλλων, και η ζωή, η υγεία και η σωματική ακεραιότητα. Ως εκ τούτου, η προστασία της ΑΚ 57 επεκτείνεται και στις περιπτώσεις προσβολής των περιβαλλοντικών αγαθών, δηλαδή των αγαθών του φυσικού και του τεχνητού περιβάλλοντος, στο οποίο ανήκουν κατά μεγάλο μέρος τα κοινά σε όλους και τα κοινόχρηστα πράγματα, των οποίων η χρήση και οι ωφέλειες αφορούν άμεσα τη ζωή και την υγεία του ανθρώπου και συνιστούν βασικά στοιχεία για την εξασφάλιση ποιότητας ζωής. Το δικαίωμα χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών και των ωφελειών από αυτά αναγνωρίζεται ως αυτοτελής εκδήλωση του δικαιώματος της

προσωπικότητας. Προσβολή ως προς αυτή την πλευρά του δικαιώματος της προσωπικότητας μπορεί να προκαλείται και όταν διαταράσσεται η ωφέλεια από την απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και ειδικότερα, όσον αφορά την ατμόσφαιρα, με την εκπομπή ρύπων και αναθυμιάσεων. Εάν η εκπομπή είναι τόσο ισχυρή ώστε να απειλεί και την υγεία των κοινωνιών τότε επέρχεται προσβολή και ως μία επιπλέον έκφανση του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας, εκείνης που αφορά το ειδικότερο δικαίωμα στην υγεία. Το εύρος του δικαιώματος επί της προσωπικότητας προσδιορίζεται εννοιολογικά και από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ 1, 5 παρ 1 και 2 και 5, 24 παρ 1 του Συντάγματος, η δε συμπεριφορά με την οποία διαταράσσεται από τρίτους στοιχείο περιβαλλοντικό κατά τέτοιο τρόπο, ώστε είτε να αλλοιώνεται ή να καταργείται η κοινή ωφέλεια που πηγάζει από αυτό, είτε να καθίσταται αδύνατη η χρήση του στοιχείου αυτού, συνιστά παράνομη προσβολή κατά τις διατάξεις των άρθρων 57, 970 ΑΚ, όπως αυτές εμπλουτίζονται από το άρθρο 24 του Συντάγματος.

3.5. Λοιπές Διατάξεις του Ιδιωτικού Δικαίου περί της Προστασίας του Περιβάλλοντος

Περαιτέρω, κατά τη διάταξη του άρθρου 59 ΑΚ, στην περίπτωση του άρθρου 57 του ίδιου Κώδικα, το δικαστήριο με την απόφαση του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Από την ανωτέρω διάταξη, σε συνδυασμό και με εκείνες των άρθρων 914 και 932 ΑΚ, συνάγεται ότι σε περίπτωση παράνομης και υπαίτιας προσβολής της προσωπικότητας, ο προσβληθείς δικαιούται να ζητήσει την ικανοποίηση της ηθικής του βλάβης με την επιδίκαση ορισμένου χρηματικού ποσού. Εξάλλου, λόγος αναίρεσης από το άρθρο 559 αριθ.14 ΚΠολΔ για κήρυξη ή μη κήρυξη από το δικαστήριο απαραδέκτου παρά το νόμο, ιδρύεται και όταν το δικαστήριο της ουσίας, παρά τη μη επαρκή έκθεση στην αγωγή των στοιχείων που είναι αναγκαία για τη στήριξη του αιτήματος αυτής, την έκρινε ορισμένη, θεωρώντας ότι αυτά εκτίθενται με επάρκεια ή όταν παρά την επαρκή έκθεση των στοιχείων αυτών την απέρριψε ως αόριστη (ΑΠ 326/2012, ΑΠ480/2010). Στην προκειμένη περίπτωση, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, αφού εξαφανίστηκε η πρωτόδικη απόφαση, με την οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, λόγω αοριστίας, η από 16.7.2001 αγωγή των εναγόντων και ήδη αναιρεσιβλήτων κατά της εναγομένης και ήδη αναιρεσειούσας, για επιδίκαση των 44.020,54 ευρώ στον καθένα από αυτούς, ως χρηματικής ικανοποίησης, λόγω ηθικής βλάβης, από την προσβολή της προσωπικότητάς τους με τη ρύπανση εκ μέρους της τελευταίας του

περιβάλλοντος στην περιοχή της κατοικίας τους, έγινε κατά ένα μέρος δεκτή από ουσιαστική πλευρά η αγωγή αυτή και αναγνωρίστηκε η υποχρέωση της αναιρεσείουσας να καταβάλει σε καθένα από τους αναιρεσείοντες το ποσό των 3.000 ευρώ. Με τον πρώτο λόγο αναίρεσης η αναιρεσείουσα προβάλλει την αιτίαση από το άρθρο 559 αριθ.14 του ΚΠολΔ ότι το Εφετείο παρά το νόμο δεν κήρυξε απαράδεκτη την αγωγή των αναιρεσιβλήτων, λόγω της αοριστίας αυτής, την οποία (αοριστία) η ίδια επικαλέστηκε με τις προτάσεις της στον πρώτο και στο δεύτερο βαθμό. Όπως προκύπτει από την επισκόπηση του δικογράφου της από 16.7.2001 επίμαχης αγωγής, ιστορείται σ' αυτήν ότι οι ενάγοντες είναι κάτοικοι του οικισμού ..., που βρίσκεται μέσα στα όρια του σχεδίου πόλης της Χαλκίδας, ότι σε απόσταση 600 μ. περίπου από τη βόρεια πλευρά του οικισμού αυτού και στη θέση όρμου "... " είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί το εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου της εναγομένης εταιρίας, ότι η άδεια λειτουργίας του εν λόγω εργοστασίου χορηγήθηκε στην εναγομένη με την προϋπόθεση της τήρησης των ιστορούμενων αναλυτικά στην αγωγή αυτή περιβαλλοντικών όρων, που αναφέρονται στην υπαίθρια αποθήκευση πρώτων υλών, στην αποθήκευση του παραγόμενου "κλίνκερ" (αποτελούμενου από ασβεστόλιθο, άργιλο και οξειδία σιδήρου) και στην εγκατάσταση ηλεκτροστατικών φίλτρων στα ψυγεία κλίνκερ, ότι η εναγομένη δεν έχει συμμορφωθεί προς τους όρους αυτούς και ακόμη αρνείται, όπως ειδικότερα αναφέρεται στην αγωγή, να πάρει μέτρα για την καλή συντήρηση και τον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεών της και τον καθημερινό καθαρισμό των χώρων του εργοστασίου της, που αποτελούν στοιχειώδεις συναλλακτικές υποχρεώσεις ασφαλείας και πρόνοιας, σύμφωνα με τις γενικές ρήτρες των άρθρων 281 και 288 ΑΚ, ότι από τη συνειδητή παραβίαση των πιο πάνω υποχρεώσεων της εναγομένης, η οποία θέλει να αποφύγει το κόστος των σχετικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, μολύνεται το περιβάλλον στον οικισμό της ..., όπου οι ίδιοι κατοικούν, με τον τρόπο που εκθέτουν λεπτομερώς στην αγωγή τους και ειδικότερα με την επικάθηση τσιμεντόσκονης σε πάχος 1-2 εκατοστών στις πλατείες, τις οδούς, τα πεζοδρόμια, τις αυλές, τα μπαλκόνια και την εισχώρηση ακόμη στο εσωτερικό των οικιών τους, στην κοντινή παραλία, τον αιγιαλό και το βυθό της θάλασσας, ότι εξαιτίας της πιο πάνω παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς των αρμοδίων οργάνων και υπαλλήλων της εναγομένης προσβάλλεται το δικαίωμα χρήσης εκ μέρους αυτών των προαναφερόμενων κοινών σε όλους και κοινόχρηστων πραγμάτων, αφού περιορίζεται και αποκλείεται στην περιοχή της κατοικίας τους το δικαίωμα να αναπνέουν καθαρό αέρα και να απολαμβάνουν και χρησιμοποιούν καθαρές πλατείες, οδούς, παραλία, αιγιαλό και θάλασσα και παράλληλα υπονομεύεται η κατάσταση της σωματικής και ψυχικής υγείας τους με την επιβλαβή εισπνοή μολυσμένου ατμοσφαιρικού αέρα και την ψυχική στενοχώρια από τη συνεχή υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής τους και ότι από την εν λόγω παράνομη και υπαίτια προσβολή της προσωπικότητάς τους έχουν εναντίον της εναγομένης αξίωση χρηματικής ικανοποίησης, λόγω ηθικής βλάβης. Με βάση τα εκτιθέμενα στην αγωγή αυτή πραγματικά περιστατικά θεμελιώνεται

επαρκώς και με πληρότητα η προσβολή της προσωπικότητας των εναγόντων και η απορρέουσα από αυτή ηθική βλάβη τους με τη στέρηση της χρήσης, από την πιο πάνω παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά των οργάνων και υπαλλήλων της εναγομένης, των προαναφερόμενων περιβαλλοντικών αγαθών, αλλά και με την απειλούμενη βλάβη της υγείας τους από την έκθεσή τους στους κίνδυνους της συγκεκριμένης περιβαλλοντικής μόλυνσης, η οποία (απειλούμενη βλάβη) είναι αρκετή και δεν απαιτείται περαιτέρω και η συντέλεση της βλάβης στην υγεία των εναγόντων για τη γέννηση της σχετικής αξίωσης χρηματικής ικανοποίησης, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 57, 59, 914 και 932 ΑΚ. Επομένως ορθώς κρίθηκε ορισμένη η επίμαχη αγωγή και είναι αβάσιμος ο προαναφερόμενος λόγος αναίρεσης».

3.6 Η Διάταξη του άρθρου 29 ν. 1650/1986

Αστική Ευθύνη με Βάση το Άρθρο 29 του Ν. 1650/1986

Ο Ν. 1650/1986, ως νόμος – πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος, θεμελιώνει και ειδικότερη αστική ευθύνη του ζημιώσαντος το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 29 αυτού «(ο)ποιοσδήποτε, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει ότι η ζημία οφείλεται σε ανώτερη βία ή ότι προήλθε από υπαίτια ενέργεια τρίτου που ενήργησε δολίως»

Σε αντίθεση με την αδικοπρακτική ευθύνη, που απαιτεί την απόδειξη υπαιτιότητας, το άρθρο 29 του Ν. 1650/1986 προβλέπει ευθύνη από διακινδύνευση του φορέα πηγών ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος για περιβαλλοντικές ζημιές, η οποία θεμελιώνεται ως αντικειμενική, δηλαδή ανεξαρτήτως υπαιτιότητας. Έτσι, για τη θεμελίωση αξίωσης προς αποζημίωση ο ζημιωθείς αρκεί να αποδείξει τη ζημία και τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ αυτής και του ζημιογόνου γεγονότος.

Έννομο Συμφέρον: Για την άσκηση όλων των παραπάνω αξιώσεων δε νομιμοποιείται κάθε πρόσωπο αλλά ο χρήστης του συγκεκριμένου πράγματος ή το πρόσωπο που υπέστη την προσβολή, ο οποίος στην πρώτη περίπτωση θα πρέπει να βρίσκεται σε κάποια τοπική σχέση με το αντίστοιχο περιβαλλοντικό αγαθό. Περαιτέρω, το δικαίωμα προστασίας του περιβάλλοντος αναγνωρίζεται όχι μόνο στα φυσικά αλλά και στα νομικά πρόσωπα ή άλλους συλλογικούς φορείς, όταν αυτοί ενεργούν ως εκπρόσωποι των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους (βλ. Γεωργιάδη – Σταθόπουλο Α.Κ. άρθρο 57 αριθ. 1, 11, 17, 22, 28, άρθρο 967 αριθ. 54, άρθρο 968 αριθμ. 54, 55, Καράκωστα, Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών κλπ ΝοΒ 41. 45 επ., Τζίφρα Ασφαλιστικά

Μέτρα, εκδ. 1985. 294, Εφαθ 1711/1999 Αρμ. 35. 484, Εφαθ 6805/1987 ΕλλΔνη 31. 1458) .

3.7 Άρθρο 60 του Δασικού Κώδικα

Ο θεμελιώδης νόμος όλης της δασικής νομοθεσίας είναι ο Ν. 198/1979 «Περί Προστασίας των Δασών και των Δασικών Εν Γένει Εκτάσεων της Χώρας», ΦΕΚ Α' 289.

Το λήμμα «δάσος», κατά τον ορισμό του Ν. 998/Ν. 1979, «Δασικά Οικοσυστήματα», άρθρο 1, παράγραφος 1 πεδίο α). Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές), και

β) Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά».

Όπως διαπιστώνεται στην εισαγωγή του Ν. 998/1979, άρθρο 1: «Σκοπός του παρόντος νόμου είναι ο καθορισμός των συγκεκριμένων μέτρων προστασίας για τη διατήρηση, ανάπτυξη, και βελτίωση των δασών, των δασικών εκτάσεων και των δημοσίων χορτολιβαδικών και βραχωδών εκτάσεων, σύμφωνα με την αρχή της αειφορίας και σε συνάρτηση με το ιδιαίτερο νομικό καθεστώς που διέπει την ιδιοκτησία και την εκμετάλλευση αυτών, όπως και ο προσδιορισμός κατά περίπτωση των όρων και προϋποθέσεων υπό τις οποίες οι προστατευτέες εκτάσεις μπορεί στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης να μεταβάλουν την κατά προορισμό χρήση τους ή να εξυπηρετούν άλλες χρήσεις για λόγους επιβαλλόμενους από το δημόσιο συμφέρον».

Βέβαια, ο εννοιολογικός προσδιορισμός του κεντρικού στον νόμο λήμματος «δάσος» σύμφωνα με τον Παλάσκα , χρήζει αναμφιβόλως ακριβέστερης περιχαράκωσης, καθώς, όπως διαπιστώνει

Πρέπει να τονιστεί από την αρχή ότι είναι άλλο πράγμα τι ορίζεται επιστημονικά ως δάσος και άλλο τι θεωρεί ως δάσος η Πολιτεία για να διασφαλίσει την προστασία του περιβάλλοντος. Οι περιοχές που προστατεύονται μαζί με τα δάση ονομάζονται δασικές εκτάσεις ή δασική γη ή δασικό έδαφος. Τα κριτήρια που θέτει η Πολιτεία για την υπαγωγή εκτάσεων των φυσικών χερσαίων οικοσυστημάτων σε καθεστώς (δασικής) προστασίας ποικίλλουν ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της χώρας. Έτσι, στις σκανδιναβικές χώρες, όπου η δασοκάλυψη είναι εκτεταμένη και οι περιοχές του βορρά αραιοκατοικημένες, οι ορισμοί του δάσους εμπεριέχουν την έννοια της

παραγωγής (κυβικά μέτρα ξυλείας στο εκτάριο), ενώ δεν αποκλείεται και η αλλαγή της χρήσης του εδάφους. Θα πρέπει όμως να ισχύει το ίδιο στις μεσογειακές χώρες, όπου το ξηροθερμικό περιβάλλον, οι πυρκαγιές και η πίεση της βόσκησης έχουν προκαλέσει σε πολλά δάση έντονη υποβάθμιση έως κατάρρευση; Πόσω μάλλον όταν η χώρα μας είναι κατεξοχήν ορεινή και το ιδιοκτησιακό εκκρεμεί από καταβολής νέο-ελληνικού κράτους.

Το ζήτημα της ακριβολογίας του εννοιολογικού προσδιορισμού του ορισμού «δάσος» κρίνεται ως βαρύνουσα σημασία καθώς από αυτήν ή την απουσία της γεννιούνται ζητήματα δικαίου.

Χαρακτηριστικά, η νομική έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης καθορίζει την υπαγωγή ή όχι μιας εδαφικής έκτασης στο προστατευτικό πεδίο των διατάξεων της δασικής νομοθεσίας. Για τον λόγο αυτόν ο ορισμός του δάσους στο Σύνταγμα και την Ελληνική νομοθεσία έχει διαχρονικά καταστεί καθοριστικός για την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων της χώρας. Ο νομικός ορισμός της έννοιας του δάσους έχει γίνει αντικείμενο επανειλημμένων παρεμβάσεων του κοινού και συνταγματικού νομοθέτη καθώς και δημιουργικών ερμηνειών από τα ανώτατα δικαστήρια της χώρας. Ενδεικτικά, αναφέρεται η ψήφιση της ερμηνευτικής δήλωσης του άρθρου 24 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 2001, ο Ν. 3208/2003, οι Ν. 3818/2010 και 3889/2010 αλλά και οι αποφάσεις ΑΕΔ 27/1999 και ΣτΕ Ολ 32/2013 .

Συμπεράσματα

Ο ορισμός του περιβάλλοντος είναι πολύπλευρος, ευρύς και δυναμικός. Η μεταβαλλόμενες ανάγκες για την θωράκιση του φυσικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση την βελτίωση της υγείας και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου αξιώνουν ανάλογες προβλέψεις από τον νομοθέτη.

Αρχής γενομένης από την ΑΚ 57 «Δικαίωμα στην Προσωπικότητα», τις διατάξεις του Αστικού Δικαίου διατρέχει η αμφίροπη σχέση και δράση ανθρώπου και περιβάλλοντος.

Επίσης από την συναλληλία ανθρώπου και περιβάλλοντος πληροφορούνται διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου μέσα από το οποίο προκύπτουν κανόνες δικαίου που θέτουν την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ψηλά στην ιεραρχία της προόδου των σύγχρονων κοινωνιών.

Πολύ συχνά δικαιώματα και απορρέουσες από αυτά υποχρεώσεις προκύπτουν από πληθώρα εκφάνσεων των διατάξεων που ορίζουν τις ανθρώπινες κοινωνίες του σήμερα (περιβαλλοντική ευθύνη, πολεοδομία-χωροταξία, πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον), καθιστώντας με τον τρόπο αυτόν σαφές το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει περιθώριο για πρόσκρουση της ανάγκης για την

ανάπτυξη του βιοτικού χώρου των ανθρώπων με την ανάγκη του ουσιαστικού σεβασμού προς τη φύση. Το δίκαιο του περιβάλλοντος συνιστά τον αυτόνομο κλάδο του δικαίου ο οποίος, διατρέχει την προστασία του συνόλου του φυσικού περιβάλλοντος.

Προβλέπει την προστασία των δασών, των υδάτων, της ατμόσφαιρας, του εδάφους, της βιοποικιλότητας, του τοπίου, των ακτών, του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Αστικός Κώδικας και Εισαγωγικός Νόμος, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.

Γεωργιάδης, Α. (2007). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007.

Μούσης, Ν. (2011). Ευρωπαϊκή Ένωση. Δίκαιο-Οικονομία- Πολιτική. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2011.

Παπαζήση, Θ. (2004). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Επίλυση Υποθέσεων Εργασίας. Β' Έκδοση. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004.

Ιστοσελίδες

Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου «Κύρωση της Συμφωνίας των Παρισίων στη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή». (2016). Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/s->

[pariklim-eis.pdf](#). [προσπελάστηκε στις 9-06-2020].

Ακριβοπούλου, Χ. (2010). Βασικές Έννοιες-Δίκαιο του Περιβάλλοντος.

<https://akrivopoulouchristina.wordpress.com/2010/03/06/%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF/>. [προσπελάστηκε στις 29-05-2020].

Ακριβοπούλου Χ., Ανθόπουλος, Χ. (2015). Εισαγωγή στο Δίκαιο και στους Συνταγματικούς Θεσμούς. [https HYPERLINK](#)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"::](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf)repository HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf). HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf)kallipos HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf). HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf)gr HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-%E1%84%9C-%E1%84%9C.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" / HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf"bitstream HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf"/11419/5989/5/00 HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf"master HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" document HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf"anthopoulos HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" 1 HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf" HYPERLINK](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-114195989500.pdf)

[ÎË=7Î Æ ÎË.pdf](#) HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"final HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"-% HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"CE HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"%9 HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"A HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"% HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"CE HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"%9 HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf HYPERLINK

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-ÎË=7Î Æ ÎË.pdf"F HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

[%"/>"https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"%](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf)CE HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

[%"/>"https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"%](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) A HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf)5. HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf) HYPERLINK

["https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf"](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5989/5/00_master_document_anthopoulos_1_final-Î=ÎÎÎ.pdf)pdf. [προσπελάστηκε στις 6-06-2020].

Αλιβιζάτος, Ν. *Τι Είναι το Σύνταγμα. Διαθέσιμο από:* <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/ti-einai-to-syntagma/> [προσπελάστηκε στις 18-10-2020].

Αυγερινού, Δ. (2018). *Η Μετριοπαθής Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή.* <https://nomosphysics.org.gr/17392/i-metriopathis-symfonia-ton-parision-gia-tin-klimatiki-allagi/>. [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Βρετού, Β. (2019). *Οι Βασικές Αρχές του Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου και οι Μελλοντικές Γενιές.* <https://nomosphysics.org.gr/19578/oi-vasikes-arxes-toy-diethnoys-perivallontikoy-dikaioy-kai-oi-mellontikes-genies/> [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Για Ένα Καθαρό Περιβάλλον (2011). *Ορισμός Περιβάλλοντος*.
https://giatoperivallon.blogspot.com/2011/07/blog-post_28.html. [προσπελάστηκε στις 29-05-2020].

Διεθνές Δίκαιο. https://e-justice.europa.eu/content_international_law-10-el.do. [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Διεθνείς Συμβάσεις και Οργανισμοί. Προστασία της Φύσης και Βιοποικιλότητα-Σύμβαση για τους Υγροβιότοπους Διεθνούς Σημασίας (RAMSAR). Επίσημη Ιστοσελίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας.
<http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/All/1E208B71803178FEC225802F003C502C?OpenDocument>. [προσπελάστηκε στις 29-05-2020].

Καλύβα, Δ. (2016). *Επισκόπηση της Συμφωνίας των Παρισίων του 2015 και οι Νέες Εξελίξεις Λίγο Πριν το Μαρόκο*. <http://www.justina.gr/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B9%CE%B1/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82/episkopisi-tis-dumfwnias-twn-parisiwn-tou-2015-oi-nees-ekselikseis-ligo-prin-to-maroko/>. [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Λύτρας, Θ. (2003). *Ρύπανση του Περιβάλλοντος και Αστική Ευθύνη*. *Digesta, 2003*, Τεύχος Γ'.
<https://www.enas.gr/lytras.pdf>. [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Μενουδάκος, Κ. (2014). *Αποζημίωση Θιγόμενων σε Περίπτωση Παραβίασης της Περιβαλλοντικής και της Πολεοδομικής Νομοθεσίας*. <https://nomosphysis.org.gr/12640/apozimiosi-thigomenon-se-periptoseis-parabiasis-tis-periballontikis-kai-tis-poleodomikis-nomothesias-iounios-2014/>
[προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Μπρούμας, Α. (2014). *Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Ιδιωτικό Δίκαιο*.
<https://lawandtech.eu/2014/02/20/environment-and-private-law/>. [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Μπρούμας, Α. (2016). *Η Προστασία των Δασών στην Ελληνική Νομοθεσία*.
<https://lawandtech.eu/2016/09/07/forest/> [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Παλάσκας, Δ. (2005). *Έννοιες και Ορισμοί του Δάσους: Εκ του Πονηρού ή Εκ του Μη Επιστητού;*
<https://nomosphysis.org.gr/9422/ennoies-kai-orismoi-tou-dasous-ek-tou-ponirou-i-ek-tou-mi>

[epistitou-martios-2005/](#) [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Περιβάλλον. (20014). Η Ευρωπαϊκή Ένωση με Απλά Λόγια, Λουξεμβούργο, 2014.

<https://www.europarl.europa.eu/greece/resource/static/files/pdf>. [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Ζουμίδης, Ζ., Ζαχαριάδης, Θ. *Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση*.

https://3ep.weebly.com/uploads/5/7/4/3/57439107/slides_eu_environmental_policy_gr.pdf.

[προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Περιβαλλοντικό Δίκαιο. Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, europa. Eu. https://e-justice.europa.eu/content_environmental_law-260-el.do. [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Σύνταγμα της Ελλάδος. <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>. [προσπελάστηκε στις 6-06-2020].

Το Δικαστήριο του Αρείου Πάγου. [http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3) HYPERLINK

"[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3) HYPERLINK

"[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

HYPERLINK "[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ -](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[Α1"apof=1574_2014](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014) HYPERLINK

"[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

HYPERLINK "[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ -](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[Α1"info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1" HYPERLINK](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014)

"[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

HYPERLINK "[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3) HYPERLINK

"[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

HYPERLINK "[http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΕΩΣΕΩΣ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"apof=1574_2014](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"apof=1574_2014](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"apof=1574_2014](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"apof=1574_2014](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"&](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1) HYPERLINK

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1"](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙΕΞΩΤΕΡΑ - Α1)

[Ά1"info=ΔΙËÉÔËËΆÓ - Ά1" HYPERLINK](#)

["http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?](http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?)

[cd=TDUZZ8CF4M3SHJH8JE0LVDP145YUH3&apof=1574_2014&info=ΔΙËÉÔËËΆÓ -](#)

[Ά1"info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C11](#) [προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

Χρυσόμαλλης, Μ., Αντωνόπουλος Κ. *Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Περιβάλλοντος και Ενέργεια.*

<https://eclass.duth.gr/courses/ADVOCATE107/>. [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Βαβουλιώτη, Κ. *Η Συμμετοχή των Ομάδων Μείζονος Σημασίας στους Θεσμούς των Ηνωμένων*

Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Academia. https://www.academia.edu/31105891/%CE%97_%CE%A3%CF

[%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AE_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%9F](#)

[%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%9C%CE%B5%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CE](#)

[%BF%CF%82_%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%83%CF%84%CE](#)

[%BF%CF%85%CF%82_%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D%CF%82_%CF%84%CF](#)

[%89%CE%BD_%CE%97.%CE%95_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B2%CE](#)

[%B9%CF%8E%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF](#)

[%85%CE%BE%CE%B.](#) [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Αντωνόπουλος, Ε. *Η Ιστορική Συμφωνία του Παρισιού για την Κλιματική Αλλαγή: Η Διπλή*

Πρόκληση της Κύρωσης και της Εφαρμογής. Academia. <https://www.academia.edu/23678905/%CE%97>

[%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF](#)

[%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE](#)

[%B9%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%8D_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%9A](#)

[%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CE%BB%CE%BB%CE](#)

[%B1%CE%B3%CE%AE_%CE%B7_%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CE%AE_%CF%80%CF%81%CF%8C](#)

[%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%BA%CF%8D%CF%81%CF](#)

[%89%CF%83%CE%B7%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B5%CF](#)

[%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CF%B3%CE%AE%CF%82.](#) [προσπελάστηκε στις 26-05-2020].

Σαραμαντή, Χ/ (2013). ΠΠρΠειρ 464/2014 Τμ. Ναυτικών Διαφορών [Ανέλκυση ναυαγίου Sea

Diamond - Ρύπανση Κόλπου Καλντέρας Σαντορίνης]. *Περιβάλλον και Δίκαιο.*

<https://www.nbonline.gr/journals/5/volumes/266/issues/1241/lemmas/4875217>. [προσπελάστηκε στις 6-06-2020].

Σπυρόπουλος, Β. (2015). *Ηχορύπανση.*

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3057/1/02_chapter_22.pdf. [προσπελάστηκε στις 2-06-2020].

N. 998/1979

Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας.

ΦΕΚ Α'289/29.12.1979. <http://www.dtklawfirm.gr/wp-content/uploads/2019/01/998.1979.pdf>.
[προσπελάστηκε στις 10-06-2020].

ΦΕΚ 160/A/16-10-86. ΝΟΜΟΣ 1650/86. *Για την Προστασία του Περιβάλλοντος.*
<http://www.fdparnonas.gr/files/1650-1986.pdf>. [προσπελάστηκε στις 6-06-2020].

Χατζής, Χ. (2017). *Ηχορύπανση και Επιπτώσεις στην Υγεία. Πεμπτουσία.*
<https://www.pemptousia.gr/2017/06/ichoripansi-ke-epiptosis-stin-igia/>. [προσπελάστηκε στις 2-06-2020].

The Garden Magazine (2019). *Υδροβιότοποι της Ελλάδας.*
https://www.gardenmagazine.gr/idrobiotopoi_tis_elladas-la-265.html. [προσπελάστηκε στις 29-05-2020].

Wilmott, G. (2008). *Γραπτή Ερώτηση. Θέμα: Η Αρχή της Προλήψεως. Κοινοβουλευτικές Ερωτήσεις. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.* <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2008-2487+0+DOC+XML+V0//EL> [προσπελάστηκε στις 6-06-2020].